

TARİXİMİZİN

qanlı və şanlı səhifəsi

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyası ictimai-siyasi məsələlər şöbəsinin və AzərTAc-ın birgə layihəsi

Layihənin rəhbərləri:

Əli Həsənov

Prezident Administrasiyasının şöbə müdiri, professor

Aslan Aslanov

AzərTAc-ın Baş direktoru

Tərtibatçı redaktorlar:

Ərəstun Mehdiyev

Vüqar Əliyev

Dağbəyi İsmayılov

Elman Qədirli

Texniki redaktorlar:

İlyas Rəfibəyli

Vüqar Əmrullayev

Tərcüməçilər:

Nadir İsmayılov (ingilis)

Orxan Muradov (ingilis)

Nazim Xıdırov (rus)

Ayişə Axundova (rus)

Şıxəli Əliyev (ərəb)

Dizayner: **Sabit İsmayılov**

Fotoların müəllifləri:

Oqtay Məmmədov, Yaşar Xəlilov, Rafiq Bağırov, Namiq Şəfiyev, Asim Talıbov, Fərid Xayrulin, Mirnaib Həsənov, Oleq Litvin, Sergey Platkeyviç, Rauf Umudov, Tahir Cəfərov, Rasim Sadıqov, Fərid Məmmədov .

Joint project of the Department of Public and Political Affairs of the Administration of the President of the Republic of Azerbaijan and AzerTAc

Project managers:

Ali Hasanov

Department head, the Administration of the President, professor

Aslan Aslanov

Director General, AzerTAc

Drafting designers:

Arastun Mehdiyev

Vugar Aliyev

Daghbeyi Ismayilov

Elman Gadirli

Technical editors:

Ilyas Rafibayli

Vugar Amrullayev

Translators:

Nadir Ismayilov (English)

Orkhan Muradov (English)

Nazim Khidirov (Russian)

Ayisha Akhundova (Russian)

Shikhali Aliyev (Arabic)

Designer: **Sabit Ismayilov**

Photos by:

Ogtay Mammadov, Yashar Khalilov, Rafig Baghirov, Namig Shafiyev, Asim Talibov, Farid Khayrulin, Mirnaib Hasanov, Oleg Litvin, Sergey Platkeyvich, Rauf Umudov, Tahir Jafarov, Rasim Sadigov, Farid Mammadov .

© AzərTAc — 2014

“1990-cı ilin 20 yanvarı Azərbaycan xalqının tarixinin ən faciəli, qara səhifəsi, həm də qəhrəmanlıq, rəşadət səhifəsidir. Biz o günlərdən nə qədər çox uzaqlaşsaq, həmin günlərin Azərbaycan xalqının tarixində necə mühüm yer tutduğunu bir o qədər dərk edəcəyik və bəlkə də gələcək nəsillər buna daha doğru, daha düzgün qiymət verəcəklər. Ancaq bir şey həqiqətdir ki, 1990-cı ilin 20 yanvarı Azərbaycan xalqının həyatında dönüş mərhələsi, dönüş nöqtəsi olmuşdur”.

Heydər ƏLİYEV

“Azərbaycan xalqı bu günü heç vaxt yaddan çıxarmayacaq və gələcəkdə də hər il bu gün qeyd olunmalıdır. Azadlıq, müstəqillik uğrunda, Vətən uğrunda özlərini qurban verən şəhidlərimizin hamısının xatirəsini həmişə qəlbimizdə yaşatmalıyıq. Hesab edirəm ki, bugünkü müstəqil, qüdrətli Azərbaycan xalqımızın ən böyük sərvətidir. Şəhidlərimizin, canlarını qurban vermiş insanların bu işdə böyük xidməti olubdur. Bu da heç vaxt yaddan çıxarılmamalıdır”.

Prezident İlham ƏLİYEV

ÖN SÖZ

İllər ötür, nəsillər dəyişir, xalqın həyatında baş verən hadisələr tarixə çevrilir. Bəziləri unudulub gedir, bəziləri qan yaddaşına həmişəlik yazılır.

Azərbaycanın müasir tarixini vərəqləyənlər 20 Yanvar səhifəsinə çatanda mütləq dayanırlar. Bu gün milyonların yaddaşında özünəməxsus yer tutub. Onu obrazlı şəkildə Azərbaycan tarixinin qanlı və şanlı səhifəsi adlandırırlar.

1990-cı ilin 20 yanvarından bizi 25 il ayırır. Bütün yaraları sağaltmağa qadir zaman xalqın 20 Yanvar ağrısına məlhəm ola bilmir. Əlifbanı təzəcə öyrənən məktəblidən tutmuş hafizəsi zəifləyən ahıl insanlaradək hamı 20 Yanvarla bağlı suala düşünmədən cavab verə bilər.

Biz bilirik, biz unutmamışıq. Bəs dünya necə, Azərbaycan xalqının "20 Yanvarı" haqqında nə bilir, 25 il bundan əvvəl Bakıda, Azərbaycanda baş verənləri xatırlayırmı?

İlk səhifəsini açdığınız bu nəşr yaddaş kitabıdır. Burada 20 Yanvar faciəsinin miqyasını, Azərbaycan xalqının müsibətini əks etdirən yüzlərlə fotoşəkil toplanıb. Güllə ilə vurulmuş, tankın tırtılları altında tapdanaraq əzilmiş insan cəsədləri, şikəst edilmiş, ağır yaralar almış insanlar... O vaxtdan 25 il ötsə də, tükürpədən bu ağ-qara fotolara həyəcansız baxmaq olmur.

1990-cı ilin 20 yanvarından sonra Azərbaycanda milyonlarla uşaq dünyaya gəlib. Bu, onlar üçün yaddaş kitabıdır.

Bu fotonəşr Bakıda törədilmiş kütləvi qırğının əsas baiskarı, dinc insanlara atəş açmaq əmri vermiş Mixail Qorbaçovu Nobel sülh mükafatına layiq görmüş dünya üçün yaddaş kitabıdır.

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə atılan güllələrin vıyıltısı, şəhərə soxulan tankların motorlarının uğultusu hələ də qulaqlardan getməyib. Bu dəhşətli hadisələr şahidlərin gözü önündən kino lenti kimi gəlib keçir.

Bu qanlı hadisələr 147 insanın qətlə yetirilməsi, 638 nəfərin yaralanması ilə nəticələnib. Bu kitab-albom həmin cinayəti törədənlər üçün ittiham aktıdır.

Amansızlıqla qətlə yetirilən bu insanlar haqq-ədalət istəyirdilər. Onlar öz həyatlarını Vətənin azadlığı, gələcəyi naminə qurban verdilər. Kimi övladını, kimi valideynini, kimi bacı-qardaşını, kimi ərini itirdi. Bu fotonəşr 147 şəhid və onların doğmaları üçün xatirə kitabıdır.

İmperiya bu cəza aktı ilə xalqın gözünü qorxutmaq, onun azadlıq ruhunu qan içində boğmaq istəyirdi. Amma buna nail ola bilmədi. Şəhidlər son mənzilə milyonların çiyinlərində yola salındı. Təpədən-dırnağadək silahlanmış imperiya əsgərləri ilə əhatəyə alınmış Bakı həmin gün görünməmiş izdiham yaşadı. Bu kitab-albom Azərbaycan xalqının şərəf və ləyaqət salnaməsinin bir səhifəsidir.

İllər ötür, nəsillər dəyişir, kitab isə qalır. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyası ictimai-siyasi məsələlər şöbəsinin və AzərTAc-ın birgə layihəsi olan “20 Yanvar: Tariximizin qanlı və şanlı səhifəsi” fotonəşri gələcək nəsillər üçün də yaddaş kitabıdır.

Baxın, xatırlayın, unutmayın...

20 YANVARA APARAN YOL

1990-cı ilin faciəli yanvar günlərindən sonra Bakının xəritəsinə bir çox yeni ünvanlar yazılıb. Qanlı hadisələrin cərəyan etdiyi ən qaynar nöqtədəki yol qovşağı "20 Yanvar" dairəsi adlanır. Buradakı metro stansiyasına "20 Yanvar" adı verilib. Yolun kənarında 20 yanvar günlərini xatırladan abidə kompleksi ucalır.

23

25 il əvvəl paytaxtın bütün yolları rəmzi mənada burada, indiki "20 Yanvar" dairəsində kəsişirdi. 1990-cı ilin yanvarında burada "XI qızıl ordu" adlı heykəl vardı. Həmin ordunun əsgərləri bu heykəlin önündə və ətraf küçələrdə dinc əhalini güllələbaran edir, insanları tanklarla tapdalayır, avtomobilləri əzib keçirdilər. Kitab-albomun sonrakı səhifələrində bu dəhşəti əks etdirən fotoşəkilləri görəcəksiniz.

20 Yanvar faciəsinə qısa zaman kəsiyində baş verən hadisə kimi baxmaq olmaz. Odur ki, bir qədər əvvələ qayıtmağa ehtiyac duyulur. 20 Yanvara aparan yol nə vaxt, haradan başlayır? İnsanların meydanlara, küçələrə axışmağa, nəhayət, şəhərin giriş qapılarında "barrikadalar" qurmağa vadar edən nə idi? Millətin səbr kasası niyə daşmışdı?

Bütün bunlar başlanğıcını 1980-ci illərin sonlarında Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində və onunla bağlı cərəyan edən hadisələrdən götürürdü. Bu regionda baş qaldırmış erməni separatizminə Kreml rəhbərliyi tərəfindən rəvac və dəstək verilməsi, respublika rəhbərliyinin səriştəsizliyi, milli mənafeyə zidd mövqeyi və mütiliyi xalqda çaşqınlığa səbəb olmuşdu. Daha sonra Ermənistandan azərbaycanlıların zorakılıqla qovulması prosesi başladı.

Dağlıq Qarabağda separatçılıq hərəkatı açıq müstəviyə keçdi. Mərkəzi hakimiyyət isə bunun qarşısını almaq əvəzinə keçmiş vilayəti Azərbaycanın idarəçiliyindən çıxarmağa yönələn addımlar atırdı. Azərbaycan təklənirdi.

Həmin dövrdə cərəyan edən hadisələrin qısa xronikasına nəzər yetirək.

1987-ci il. Dağlıq Qarabağda yaradılmış "Krunk" adlı ekstremist erməni təşkilatı vilayəti Azərbaycandan ayıraraq Ermənistana birləşdirməyi tələb edən çağırışlar səsləndirməyə başlayır. Vilayətdə ilk anti-azərbaycan mitinqləri keçirilir.

1988-ci ilin yanvarı. Ermənistandan azərbaycanlıların qovulması prosesi başlayır. Azərbaycana ilk qaçqın dalğası gəlir.

1988-ci ilin fevralı. Keçmiş muxtar vilayətin Ali Soveti DQMV-nin statusu məsələsinə baxılması haqqında SSRİ Ali Sovetinə müraciət ünvanlayır. SSRİ-nin və Ermənistanın xüsusi xidmət orqanları Azərbaycanı ləkələmək və gələcək mənfur planları üçün zəmin hazırlamaq məqsədilə Sumqayıt hadisələrini törədirlər.

1988-ci ilin noyabrı. Mixail Qorbaçov başda olmaqla Kremlin açıq ermənipərəst mövqeyi, respublika rəhbərlərinin Moskvanın iradəsinə boyun əyməsi Azərbaycanda narazılığı gücləndirir, ictimai-siyasi böhranı kəskinləşdirir.

Ermənilərin Şuşa şəhəri yaxınlığındakı Topxana meşəsini dağıtması, azərbaycanlıların Ermənistandan kütləvi şəkildə qovulması xalqın səbr kasasını daşdırır. Noyabrın 17-də Bakının mərkəzi meydanında izdihamlı etiraz mitinqi başlayır. Mitinqlər fasiləsiz xarakter alır, insanlar gecə-gündüz meydandan çəkilmir.

1988-ci ilin dekabrı. Dekabrın 4-dən 5-nə keçən gecə meydan hərəkatı zor gücünə yatırılır.

1989-cu il. SSRİ Ali Sovetinin qərarı ilə DQMV-də Xüsusi İdarə Komitəsi yaradılır. Vilayətin idarəetməsi tədricən Azərbaycanın tabeliyindən çıxarılır.

Bəzi rayonlarda xalq cəbhəsi hakimiyyəti ələ alır. Naxçıvanın İranla sərhədlərində sərhəd məftilləri sökülür.

Hadisələrin sonrakı gedişinə nəzər salanda açıq-aşkar görünür ki, onlar eyni mərkəzdən hazırlanmış ssenari üzrə idarə olunurdu. Ermənistanda bir nəfər də azərbaycanlı qalmadığı halda, Bakıda ermənilər yaşamaqda davam edir və bu da milli zəmində təxribatlara şərait yaradırdı. Digər tərəfdən ölkədə hakimiyyət böhranı özünün pik həddinə yaxınlaşırdı. Azərbaycanı cəzalandırmağı qarşısına məqsəd qoyanlar buna zəmin hazırlayır, Bakı 20 yanvara addım-addım yaxınlaşırdı...

1990-cı ilin yanvarı. Yanvarın əvvəllərində Kremlin göstərişi ilə Bakıya müxtəlif qoşun hissələri və hərbi texnika yerləşdirilir. Yanvarın 13-də ermənilər Bakıda iki azərbaycanlını qətlə yetirirlər. Bundan sonrakı iki gündə "erməni talanları" deyilən növbəti təxribat törədilir.

49-39
ABA

733

762

İstər Bakıya gətirilmiş hərbçilər, istərsə də güc strukturları hadisələrə müdaxilə etmir, seyrçi mövqedə dayanırdılar. Yanvarın 15-də SSRİ Ali Sovetinin sədri Mixail Qorbaçov DQMV-də və bəzi başqa rayonlarda fövqəladə vəziyyət elan edilməsi haqqında fərman imzalayır. Həmin fərmanda Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinə Bakı və Gəncə şəhərində və digər yaşayış məntəqələrində qadağan saatı tətbiq etmək təklif olunur.

Onda çoxları nə baş verdiyini, hadisələrin haraya doğru getdiyini anlamırdı. Təbii ki, anlaya da bilməzdilər.

Təxribat maşını isə öz işini görməkdə idi...

1990-cı ilin 19 yanvarı. Bakıda həyəcanlı xəbərlər dolaşır: bu gecə şəhərə qoşun yeridiləcək. Mərkəzi Komitənin binası qarşısında keçirilən mitinqdə simvolik "dar ağacları" peyda olur. Axşama yaxın küçələr boşalır, mağazalar vaxtından qabaq bağlanır. Küçələrdə şütüyən nömrəsiz avtomobillərdə quraşdırılan səsgücləndiricilər insanları paytaxtın şimal qapısına — indiki "20 Yanvar" dairəsində qurulmuş "barrikadalara" səsləyir.

Adamlar televizorun qarşısında əyləşib həyəcanla təzə xəbər gözləyir və qəfildən ekranda görüntü itir, radio dalğası susur. Nə baş verdiyindən xəbərsiz insanlar "20 Yanvar" dairəsinə tərəf gedirlər. gedirlər ki, qoşunun qabağını kəssinlər, onu Bakıya buraxmasınlar.

26 БАКЫ КОМИССАРЫ

31

ВОЛЧЬЕ
ЛОГОВО!!!

712
STOP

1990-cı ilin 20 yanvarı, saat 00:00. Ordu birləşmələri (onları cəza dəstələri də adlandırmaq olar) beş istiqamətdən Bakıya soxulur.

Atəş səsləri eşidilməyə, səmada işıq saçan güllələr görünməyə başlayır. Küçələrdə şütüyən tanklar və zirehli maşınlar dinc əhaliyə atəş açır, heç kəsə aman vermir. Ordu hissələri şəhərin içərilərinə doğru irəliləməyə başlayır...

Beləliklə, ən böyük qırğın indiki "20 Yanvar" dairəsi ərazisində törədildi. Ümumiyyətlə, cəza əməliyyatının ilk saatlarında yüzlərlə dinc sakin öldürüldü və yaralandı.

1990-cı ilin 20 yanvarı, saat 00:00.
Ordu birləşmələri (onları cəza
dəstələri də adlandırmaq olar)
beş istiqamətdən Bakıya soxulur

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

İNFORMASİYA BLOKADASI

20

Yanvar hadisələrinin ssenarisinə keçmiş sovet rəhbərliyinin Bakıda həyata keçirməyə hazırlaşdığı cəza əməliyyatı barədə xəbərlərin dünyaya yayılmasının qarşısını almaq üçün Azərbaycan ətrafında informasiya blokadası yaratmaq planı da daxil idi. Blokada, eyni zamanda, ona hesablanırdı ki, əhali Bakıda fövqəladə vəziyyət elan olunmasından və şəhərə qoşun yeridilməsindən xəbər tuta bilməsin. Bu, həm cəza əməliyyatını asanlaşdırmaq və daha çox qan axıtmaq, həm də əhalini xof və vahimə içərisində saxlamaq məqsədi daşıyırdı.

Yanvarın 19-da saat 19.27-də SSRİ DTK-nın "Alfa" qrupunun və Azərbaycan DTK-nın təşkil etdiyi əməliyyat nəticəsində respublika televiziyasının enerji bloku partladılır. Gecə isə məlum hadisələr baş verir. Ertəsi gün hava işıqlaşar-işıqlaşmaz Bakı sakinləri küçələrə axışır. "20 Yanvar" dairəsində və ona yaxın yerlərdə gördükləri dəhşətli mənzərələr insanları sarsıdır. Tankların əzib keçdiyi avtobuslar, yük və minik avtomobilləri, qan izləri ağır faciədən xəbər verirdi. Şəhərin mərkəzi küçə və meydanları tanklarla, avtomatlı hərbçilərlə dövrəyə alınmışdı.

Yanvarın 21-də səhər saat 7-də respublika radiosunda yad, heç kəsə tanış olmayan bir səs eşidildi. Naməlum diktor belə bir məlumat oxumağa başladı: SSRİ Ali Soveti rəyasət heyətinin sədri Mixail Qorbaçov Bakıda fövqəladə vəziyyət elan edilməsi haqqında fərman imzalayıb...

Bu məlumatın səsləndiyi vaxt artıq yüzlərlə insan qətlə yetirilmiş və yaralanmışdı. Morqlar, xəstəxanalar cəsədlərlə, yaralılarla dolmuşdu. Azərbaycan isə hələ bundan xəbərsiz idi.

İnformasiya qıtlığı öz işini görür, şəhərdə müxtəlif şayiələr dolaşırdı: minlərlə adam öldürülüb, cəsədlər gecə ikən dənizə tökülüb. Adamlar heç olmasa, bir kəlmə söz eşitmək ümidi ilə radio dalğalarını ələk-vələk edirdilər.

Azərbaycan və rus dilində yayım aparan bütün xarici radiostansiyaların dalğaları vurulduğundan bu da bir nəticə vermirdi.

20 Yanvar qırğınının, sovet ordusunun Bakıya hərbi təcavüzünün, cəza əməliyyatının ağır nəticələrini əks etdirən fotoşəkillərin böyük əksəriyyəti ağ-qara rəngdədir. O dövrü görməyənlərə bu, bəlkə də qəribə gəlir. 25 il bundan əvvəl insanlar indiki texniki imkanlara malik deyildi. Tək-tək adamlarda fotoaparat vardı. Hərbçilər sayı çox az olan fotomüxbirləri hadisə yerinə buraxmırdılar. Qəzetlər çıxmırdı. Faciədən yalnız bir neçə gün sonra "Kommunist" qəzetinin əlavəsi olan "Səhər" çox çətinliklə də olsa, ciddi senzura şəraitində bir nömrə buraxmağa nail oldu.

O vaxt xarici ölkə KİV-lərinin imperiyanın ucqarlarına gəlib çıxması müşkül məsələ idi. Dünya həmin yanvar günlərində Azərbaycanda hansı proseslər getdiyini, dinc əhaliyə necə amansızlıqla divan tutulduğunu bilmirdi. Bu informasiya blokadasını Azərbaycan xalqının böyük oğlu, dahi şəxsiyyət, hadisələr baş verən vaxt Moskvada təcrid olunmuş vəziyyətdə yaşayan Heydər Əliyev yardı.

Yanvarın 21-də Ulu Öndər həyatını təhlükəyə ataraq Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək Bakıda törədilmiş qanlı hadisələrlə bağlı bəyanat verdi. Onun bu cinayəti ittiham edən, təqsirkarları adbaad göstərən, Azərbaycan xalqının başına gətirilən müsibət barədə əsl həqiqəti əks etdirən bəyanatı ildırım sürəti ilə bütün dünyaya yayıldı.

Bəyanatda deyilirdi: "Mən baş vermiş hadisələr haqqında dünən xəbər tutmuşam və təbiidir ki, bu hadisəyə biganə qala bilməzdim. Buraya ən əvvəl ona görə gəlmişəm ki, Azərbaycanın Moskvada kiçik parçası olan daimi nümayəndəliyində, böyük itkilərə səbəb olmuş faciə ilə bağlı bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verim. İkinci tərəfdən, bu məsələyə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm.

Azərbaycanda baş vermiş hadisələrə gəlincə, mən onları hüquqa, demokratiyaya yabançı, humanizmə və ölkəmizdə elan olunmuş hüquqi dövlət quruculuğu prinsiplərinə zidd hesab edirəm".

Heydər Əliyevin bu bəyanatı Azərbaycan ətrafında yaradılan informasiya pərdəsinin qaldırılması istiqamətində ilk mühüm addım oldu. Bununla bağlı xəbər Azərbaycana da gəlib yetişdi, xalqa əlavə güc və inam verdi. Ulu Öndərin cəsarəti, göstərdiyi nümunə Azərbaycan Ali Sovetinin milli ruhlu deputatlarını da hərəkətə gətirdi. Qanlı hadisələrdən bir neçə gün sonra onların təkidi ilə Ali Sovetin fövqəladə iclası çağırıldı. Beləliklə, informasiya blokadası tədricən aradan qalxmağa başladı.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI
20
YANVAR

QANLI STATİSTİKA

20

Yanvar faciəsi miqyasına, xarakterinə və mahiyyətinə görə keçmiş SSRİ rəhbərliyinin İkinci Dünya müharibəsindən sonra ölkə daxilində törətdiyi misli görünməmiş bir cinayət idi. Bu hadisələrdən bir müddət sonra – 1990-cı ilin noyabrında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyasında çıxış edən Ulu Öndər faciə barədə danışarkən deyirdi:

“Mən belə hesab edirəm ki, 19-20 yanvarda baş vermiş bu faciə həm Sovet İttifaqının siyasi rəhbərliyinin, şəxsən Qorbaçovun böyük günahının nəticəsidir, onun diktatorluq meyillərindən əmələ gəlmiş bir haldır və eyni zamanda, Azərbaycan rəhbərlərinin xalqa xəyanəti və cinayətinin nəticəsidir. Mən belə fikirdəyəm ki, Böyük Vətən müharibəsi qurtarandan sonra Sovetlər İttifaqında, ölkənin daxilində — heç bir yerdə, heç bir regionda bu qədər, bu miqyasda qanlı qırğın olmamışdır... Bunun nə qədər böyük miqyasda olmağını onunla da ölçmək olar ki, bu hərbi aksiyanın həyata keçirilməsi üçün SSRİ müdafiə naziri Yazov, SSRİ daxili işlər naziri Bakatin vaxtından qabaq gəlib Bakıda oturub, bu əməliyyatlara rəhbərlik ediblər”.

Hadisə ərəfəsində Bakıya və Bakı ətrafına sovet ordusunun və daxili qoşunların Azərbaycan xalqına nifrət ruhunda köklənmiş on minlərlə hərbi kontingenti yerləşdirilmişdi. Bəzi məlumatlara görə onların sayı 65 minə çatırdı. Şəhərdən rus hərbçilərinin ailələri köçürülmüş, xəstəxanalar boşaldılmışdı. Bunlar Bakıya irimiqyaslı hərbi müdaxilə hazırlığından xəbər verirdi.

Sonradan 20 Yanvar hadisələrini araşdıran “Şit” təşkilatının müstəqil ekspertləri tərəfindən hazırlanmış hesabatında deyilirdi: “Adamları xüsusi qəddarlıqla və yaxın məsafədən güllələmişlər. Məsələn, Y. Meyeroviçə 21, D. Xanməmmədova 10-dan çox, R. Rüstəmova 23 güllə vurulmuşdur, xəstəxanalar, “təcili yardım” maşınları atəşə tutulmuş, həkimlər öldürülmüşlər, adamlar süngü-bıçaqla qətlə yetirilmişlər.

Onların arasında hər iki gözü tutulmuş B.Yefimtsev də var. Atəş zamanı "Kalaşnikov" avtomatının ağırlıq mərkəzi dəyişən 5,45 çaplı güllələrindən istifadə edilmişdir. Həlak olanlar arasında yetkinlik yaşına çatmayanlar, qadınlar, qocalar, şikəstlər də var idi".

Bu da Qara Yanvarın
tükürpədən statistikası:

Öldürülənlər — 147 nəfər;
Yaralananlar — 744 nəfər;
Qanunsuz həbs olunanlar — 841 nəfər.

Yaralananlar arasında 25 qadın və 20 uşaq vardı. Onlardan bəziləri ömürlük şikəst oldu.

Bu və digər faktlar sovet ordusunun, xüsusi təyinatlı dəstələrin və daxili qoşunların iri kontingentinin Azərbaycan paytaxtını zəbt etməsinin xüsusi amansızlıq və qəddarlıqla həyata keçirildiyini göstərir. Bu qanlı cəza əməliyyatının ağır nəticələrini, müəyyən epizodlarını əks etdirən fotoşəkillər həmin dəhşətli günlərin şahidlərinin acı xatirələrini təzələyir, qaysaq bağlamış yaralar yenidən közköz olur, insanı yerindən oynadır. Sonrakı nəsildə, 20 Yanvardan sonra doğulanlarda isə 25 il əvvəl yaşanmış qanlı faciə barədə əyani təsəvvür yaradır.

İmperiya ambisiyaları, xalqın azadlıq ruhunu qan gölündə boğmaq niyyəti, Azərbaycanın düşmənlərinin məkrli planı neçə-neçə gəncin arzusunu gözündə qoydu. Ata-anaların sinəsinə bala dağı çəkildi. Qadınlar dul, övladlar yetim qaldı.

Əslində 20 Yanvar ayrı-ayrı fərdlərin deyil, bütün xalqın faciəsidir. O müdhiş gecədə həlak olan hər kəsi xalq öz övladı sayır, onlara yas tutur, onlarla qürur duyur.

Zaman keçdikcə, bu hadisələrə baxış da dəyişir. Azərbaycan xalqı 20 Yanvarı təkcə hüzn günü kimi deyil, eyni zamanda, milli qürur və iftixar günü kimi anır.

> İmperiya ambisiyaları, xalqın azadlıq ruhunu qan gölündə boğmaq niyyəti, Azərbaycanın düşmənlərinin məkrli planı neçə-neçə gəncin arzusunu gözündə qoydu. Ata-anaların sinəsinə bala dağı çəkildi. Qadınlar dul, övladlar yetim qaldı

37 22 AI

01850 AF

> Zaman keçdikcə, bu hadisələrə baxış da dəyişir. Azərbaycan xalqı 20 Yanvarı təkcə hüzn günü kimi deyil, eyni zamanda, milli qürur və iftixar günü kimi anır.

Bu qanlı cəza əməliyyatının ağır nəticələrini, müəyyən epizodlarını əks etdirən fotoşəkillər həmin dəhşətli günlərin şahidlərinin acı xatirələrini təzələyir

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

VİDA GÜNÜ

Hər bir xalqın tarixində həm faciəli məqamlar, həm də qəhrəmanlıq səhifələri olur. Lakin çox nadir hallarda bu iki məqam üst-üstə düşür. 20 Yanvar Azərbaycan tarixinin məhz belə səhifəsidir. Xalq həmin gün ağır sınağa, imtahana çəkildi və bu sınaqdan şərəflə çıxdı. Faciə insanları birləşdirdi, xalqı bütövləşdirdi. Bakı şəhidlərini son mənzilə çiyinlər üstündə apardı, görünməmiş izdihamla yola saldı. Ona tuşlanmış top-tüfəngə məhəl qoymadı, bir addımlığındakı təhlükədən qorxub çəkinmədi. Şəhidlərin dəfni nə qədər ağır səhnə olsa da, bir o qədər də qürurverici məqamdır.

1958
1990
КАЗЫМОВ АФЛАТУН
ГАНЛЫ 20 ЈАНВАР ГЫЗЫЛ ОРДУ . ВЗНШ
ТЭЧАВУЗУ ЗАМАНЫ ШЭНИД ОЛМУШДУР .

Bakı, 1990-cı ilin 22 yanvarı. Paytaxtın ən yüksək nöqtələrindən birində — o vaxt "Dağüstü park" adlanan yerdə şəhidlər üçün məzarlar qazılır. Cənazələr indiki "Azadlıq" meydanına düzülüb. Böyük meydanda iynə atsan yerə düşməz. Həmin anları əks etdirən fotolardan da göründüyü kimi, şəhidləri son mənzilə milyonlarla insan yola salır.

Bu, Azərbaycan tarixində o vaxtadək yaşanmamış bir dəfn mərasimi idi.

ГОРБАЧЕВ
ТВОИ РУКИ
В КРОВИ
МОЕГО НАРО-
ДА!!!

КРОВАВЫЙ ГОРБАЧЕВ — ЭТЫ ПАЛАЧ!
LONG LIVE FREE AZERBAIJAN
WITHOUT US
ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ГОЛОВОРЕЗ, УБЕРИ СВОИХ ПАЛА
СССР
ОПЛОТ
КОЛОНИА-
ЛИЗМА

МИЯ- ФАШИСТСКАЯ АРМИЯ! ДОЛОЙ КПСС!!!
SSR AND COMPARTY OF SU!
«ДЕМОКРАТИЯ»
КПСС
ВОЛЧЬЕ
ЛОГОВО!!!

Мәммәдова Свет-
лана Һәмид
Насибов Аллаһјар
Искәндәр
Мирзәјев Азад
Алиһејдәр
Хоммәммәдов
Чәбрајыл
Һусејнхан
Гасымов Аббас
Шәммәд

Şəhidlər üçün uyğun məzarlıq seçilməsi də əhəmiyyətli məsələ kimi hamını düşündürürdü. Üç yer təklif olunurdu: İndiki Sahil bağı, o vaxtkı İliç bağı və Dağüstü park. Hər üç təklif və təşəbbüs xalqdan gəlmişdi. Bu məsələ tanınmış ziyalıların və ictimai xadimlərin iştirakı ilə keçmiş Mərkəzi Komitənin qarşısındakı mitinqdə müzakirə olundu. Ümumi rəy belə idi ki, şəhidlər şəhərin ən görkəmli yerində dəfn edilməlidir. Bu parametrlərə ən çox Dağüstü park uyğun gəlirdi. Həmin ərazi Bakının hündür nöqtəsində yerləşirdi və rəmzi baxımdan ucalıq anlamına gəlirdi. Digər tərəfdən, vaxtilə bu yerdə ermənilər tərəfindən 1918-ci ildə törədilmiş soyqırımı qurbanları dəfn olunmuşdu. Çəmbərəkənd qəbiristanlığı adlanan həmin məzarlıq sonradan sovet rejimi tərəfindən yerlə-yeksan edilmişdi. 20 Yanvar şəhidlərinin belə bir yerdə dəfn edilməsi tarixi yaddaşın təzələnməsi baxımından da məqsədəuyğun sayıldı.

...İnsan seli məzarlığa yaxınlaşır. Cənazələr çiyinlərdən yerə endirilir. Bu da vida anları. İnsanların ağrı-acıları, keçirdikləri hislər fotolarda əksini tapıb və söz bunu ifadə etməkdə acizdir. Bir də diqqəti qərənfillər cəlb edir. O gün də, sonradan da hər il yanvarın 20-də şəhid məzarları qərənfil yağışına qərq olur. Bu da xalqın tapıntısıdır və rəmzi mənası var: qərənfil qan rəngindədir.

ГОРБАЧОВ ВРАГ
АЗЕРБАЙДЖАНСКО
И ГРУЗИНСКОГО НА
-ОВ!
ЭТИ
АЗЕРБАЙ
НАРОД
ФАШИСТ

ЖЕРТВЫ
ЙДЖАНСКИЙ
НЕ ПРОСТИТ
У ГОРБАЧЯНУ!

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

ŞƏHİDLƏR

İnsan insan olur öz hünəriylə,
Millət millət olur xeyri, şəriylə,
Torpağın bağrına cəsədləriylə
Azadlıq tumunu əkdi Şəhidlər.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin bu misralarını 20 Yanvar hadisələrinə, şəhidlərin tarixi roluna verilmiş ən uğurlu poetik qiymət saymaq olar.
Onlar həyatlarını Vətənin azadlığı naminə qurban verdilər. Onlar milyonlara fədakarlıq dərsi keçdilər. 1990-cı ilin yanvar hadisələri zamanı həlak olmuş qəhrəman Vətən övladlarının xatirəsi hər bir həmvətənimiz üçün əzizdir.

Oxucuya 20 Yanvar şəhidlərinin tam siyahısı təqdim olunur. Dəqiqləşdirilmiş son məlumatlara görə, Azərbaycan həmin Qara Yanvar günlərində 147 şəhid verib. Ordu təkcə Bakıda deyil, Lənkəran və Neftçalada da qətllər törədib. Öldürülənlər arasında azərbaycanlılarla yanaşı, digər millətlərin nümayəndələri də var.

Şəhidlərin ən gənci 13 yaşlı Larisa Məmmədova və İlqar İbrahimovdur. Larisa Səbail rayonundakı 134 nömrəli məktəbin, İlqar isə Yasamal rayonundakı 167 nömrəli məktəbin VII sinfində oxuyurdular. İndi 167 nömrəli məktəb şəhid İlqar İbrahimovun adını daşıyır.

Şəhidlər xiyabanındakı ilk məzarda iki gənc yanaşı dəfn olunub: İlham və Fərizə. Yenicə evlənmişdilər. Qanlı yanvar gecəsi gülləyə tuş gələnlər arasında İlham da vardı. Onun ölümünə dözə bilməyən Fərizə intihar etdi. Onların hər ikisi Şəhidlər xiyabanında yanaşı uyuyur.

Prezident İlham Əliyev 20 Yanvar şəhidlərinin fədakarlığını, Vətən qarşısındakı xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək deyib: "Azadlıq, müstəqillik uğrunda, Vətən uğrunda özlərini qurban verən şəhidlərimizin hamısının xatirəsini həmişə qəlbimizdə yaşatmalıyıq.

Hesab edirəm ki, bugünkü müstəqil, qüdrətli Azərbaycan xalqımızın ən böyük sərvətidir. Şəhidlərimizin, canlarını qurban vermiş insanların bu işdə böyük xidməti olubdur.

Bu da heç vaxt yaddan çıxarılmamalıdır".

Ulu öndər Heydər Əliyev 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi istiqamətində bir sıra mühüm addımlar atmış, qərarlar qəbul etmişdi.

Ümummilli Liderin 1998-ci il 31 mart tarixli Fərmanı ilə "20 Yanvar Şəhidi" fəxri adı təsis edilib. Bu Fərmana əsasən 1990-cı il yanvarın 20-də keçmiş SSRİ silahlı qüvvələrinin Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna hərbi təcavüzü zamanı həlak olmuş 147 nəfərə "20 Yanvar Şəhidi" adı verilib.

1990-cı ilin 20 yanvarından ötən ilk üç il ərzində istər bu qanlı hadisələr, istərsə də şəhidlər ölkəyə rəhbərlik edən şəxslərin diqqətindən kənarda qalmış, söz-söhbətdən və populist bəyanatlardan uzağa getməmişdi. 20 Yanvar və şəhidlər öz qiymətini yalnız ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra aldı. Ümummilli Liderin təşəbbüsü ilə 1994-cü ildə parlament Qanlı Yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verdi. Bu siyasət Prezident İlham Əliyev tərəfindən də davam etdirilməkdədir. Dövlətimizin başçısının Sərəncamına əsasən 2007-ci ildə Şəhidlər xiyabanı vahid kompleks kimi yenidən qurulub.

" 1990-cı il Yanvarın 20-si Azərbaycanın tarixinə ən faciəli günlərdən biri, eyni zamanda xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsi kimi daxil olmuşdur ".
HEYDƏR ƏLİYEV
20 YANVAR
ŞƏHİDLƏRİNİN
ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

ŞƏHİDLƏR XİYABANI — MÜQƏDDƏS MƏKAN

1990-cı **ilin yanvarında Bakının xəritəsinə yeni bir ünvan yazıldı: Şəhidlər xiyabanı. Bu ünvan Azərbaycan xalqının 25 il əvvəl yaşadığı böyük faciədən xəbər verir. Özündə ümummilli kədər və iztirabın nişanələrini yaşadır. Bu ünvan xalqın öz qəhrəman oğul və qızlarına böyük hörmət və ehtiramının ifadəsidir, müqəddəs ziyarət yeridir.**

İsayev
Fəxrəddin
Xudu oğlu
20.03.1963 - 20.01.1990
Mirzəyev
Azad
Əlibəy oğlu
22.01.1961 - 20.01.1990
Ələkbərov
Azər Nəsib oğlu
09.08.1967 - 20.01.1990

Şəhidlər xiyabanına uşaqdan tutmuş böyüyədək hamı gəlir. Bu məkanda günün istənilən vaxtı müxtəlif yaşda insanlar görmək olar. Xüsusən məktəblilər şəhid məzarlarını daha tez-tez ziyarət edirlər. Bu xiyaban Vətən tarixinin qanla yazılmış önəmli səhifəsi, əyani dərs vəsaitidir.

İnsanlar şəhid məzarları önündə ayaq saxlayır, qranit lövhəyə həkk edilmiş adları oxuyur, şəkillərə baxırlar. Bu məzarlarda uyuyan şəhidlər müxtəlif vaxtlarda, Azərbaycanın müxtəlif guşələrində doğulublar. Ölüm tarixi, əbədiyyətə qovuşduqları məkan isə birdir: 20 yanvar 1990-cı il, Şəhidlər xiyabanı.

25 ildir ki, hər 20 Yanvar günü Şəhidlər xiyabanında böyük izdiham yaşanır. Xiyabana insan axınının ardı-arası kəsilmir. Şəhid məzarları önündən yüz minlərlə insan ötüb-keçir: qoca-cavan, uşaq-böyük.

Gördüyünüz bu fotolar müxtəlif illərdə çəkilib. Ötüb keçən illər xalqın şəhidlərinə olan ehtiramını nəinki azaltmır, əksinə, 25 il əvvəl baş verənlərin mənası, bu xiyabanda əbədiyyətə qovuşanların gördüyü işlərin mahiyyəti zaman keçdikcə daha aydın görünür, layiq olduğu qiyməti alır.

Fotolara bir də baxın. Hansısa başqa bir xalqın öz şəhidlərini hamılıqla, belə kütləvi şəkildə, səhərdən axşamacan kəsilməyən axınla yad etdiyini görmüsünüzmü?

Digər bir xoş, nəcib ənənə yaranıb. Bakılılar başqa ölkələrdən gəlmiş qonaqlarını, dost-tanışlarını hökmən Şəhidlər xiyabanına aparır, onları 25 il əvvəl yaşanmış faciədən hali edirlər. Onlara "İlham və Fərizə" dastanını danışırlar.

Paytaxtın rəsmi qonaqlarının, dövlət və hökumət başçılarının, məşhur insanların səfər proqramlarında Şəhidlər xiyabanını ziyarət də hökmən yer alır.

Ulu öndər Heydər Əliyev 20 Yanvar hadisələrinin ildönümü günlərində Şəhidlər xiyabanını ziyarət edir, "Əbədi məşəl" abidəsi önünə əklil qoyur, qəhrəman Vətən övladlarının xatirəsinə hörmət və ehtiramını bildirirdi.

1998-ci ilin 20 yanvar günü Şəhidlər xiyabanında şəhid ailələrinin üzvləri ilə görüşən Heydər Əliyev onlara təskinlik verərək deyirdi: "Bu itkilərə görə, tələfata görə məyus oluruq, kədərlənirik və daim kədərlənəcəyik. Biz sizinlə birlikdəyik. Bu, tək sizin kədəriniz, sizin qəminiz, qüssəniz deyil, bütün Azərbaycan xalqının qəmi-qüssəsidir.

Onlar xalqımızın müstəqillik, milli azadlıq arzularını və bu yolda şəhid olmağa hazır olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirmiş və bununla da qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər".

Prezident İlham Əliyev də bu ənənəni davam etdirir. Hər il yanvarın 20-də Şəhidlər xiyabanına gələrək faciə qurbanlarının xatirəsini yad edir. Prezidentin burada şəhid anaları ilə də vaxtaşırı görüşləri olur.

Bütün bunlar fotoşəkillərdə əksini tapıb.

Şəhidlər xiyabanı bugünkü müasir görkəmini birən-birə almayıb.

Hadisələrin xronikasına nəzər salsaq burada da Ulu Öndərin dəst-xəttini aydın görə bilərik. Heydər Əliyev 1998-ci il avqustun 5-də Qanlı Yanvar faciəsində, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda döyüşlərdə qəhrəmanlıqla həlak olmuş vətəndaşların xatirəsinin əbədiləşdirilməsi məqsədi ilə Şəhidlər xiyabanında "Əbədi məşəl" kompleksinin yaradılmasına dair Sərəncam imzalayır. Kompleks qısa müddətdə tikilir və həmin il oktyabrın 9-da xiyabanda əbədi məşəl alovlanmağa başlayır.

Daha sonra Prezident İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən Şəhidlər xiyabanının vahid kompleks kimi yenidən qurulmasına başlanılır və bu iş 2007-ci il noyabrın 2-də tamamlanır. Xiyabanın ərazisi xeyli genişləndirilir, şəhid məzarlarının hamısının üstü mərmərlə yenidən götürülür.

şəhidlərinin
əziz xatirəsinə

NAMƏLUM
20.01.1990
Bağırov
Telman Malik oğlu
Xanməmmədov
Baba
Məhəmməd oğlu

Bağırov
Telman Malik oğlu
09.09.1960 - 20.01.1990
Xanməmmədov
Baba
Məhəmməd oğlu
01.07.1939 - 20.01.1990
İsayev
Fəxrəddin
Xudu oğlu
21.03.1963 - 20.01.1990
Mirzəyev
Azad
Əliheydər oğlu
22.01.1961 - 20.01.1990
Ələkbərov
Azər Nəsib oğlu
Bayramov
İsmayılov

Ərazidə çoxlu gül-çiçək, ağac əkilir. Girişdəki lövhə, "Əbədi məşəl" abidəsindəki səkkizguşəli ulduz və güzgünün məsamələri qızılla işlənir.

Beləliklə, Şəhidlər xiyabanı qəhrəman Vətən övladlarına layiq əzəmətli görkəm alıb.

Ulu öndər Heydər Əliyev 20 Yanvar faciəsinin ildönümündəki çıxışında şəhidlərin uyuduğu bu məkana belə qiymət verirdi: "Xalqımızın tarixində çox əzəmətli, qiymətli abidələr var. Ancaq Şəhidlər xiyabanı, XX əsrin sonunda Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda özünü qurban vermiş şəhidlərinin məzarları Azərbaycan Respublikasının torpağının ən müqəddəs yeridir və ən qiymətli abidəsidir".

20 YANVAR ŞƏHİDLƏRİ

1. Abbasov Sabir Rzaqulu oğlu
2. Abbasov Zöhrab Heydərəli oğlu
3. Abbasova Fəridə Nəriman qızı
4. Abdullayev Eyyub Mahmud oğlu
5. Abdullayev Tariyel Hacıbala oğlu
6. Abdullayev Zahid Abdulla oğlu
7. Abduyev Tariyel Oruc oğlu
8. Ağahuseynov Ağahəsən Yarı oğlu
9. Ağahüseynov Nurəddin Aslan oğlu
10. Ağaverdiyev Aslan Əlikram oğlu
11. Alimov Ramis Xarisoviç
12. Allahverdiyev İlham Əjdər oğlu
13. Allahverdiyev Nəriman Əmir oğlu
14. Allahverdiyev Ruslan Kamal oğlu
15. Allahverdiyeva Fərizə Çoban qızı
16. Almənmədov Teymur Yəhya oğlu
17. Atakişiyev Bəhruz Tofiq oğlu
18. Atakişiyev Şakir Xandadaş oğlu
19. Babayev Əlövsət Hidayət oğlu
20. Babayev Fuad Yavər oğlu
21. Babayev Rəhim Vaqif oğlu
22. Babayeva Sürəyyə Lətif qızı
23. Bağırov Baloğlan Həbib oğlu
24. Bağırov Telman Malik oğlu
25. Baxşəliyev Elçin Mirzə oğlu
26. Baxşıyev Salman Babaxan oğlu
27. Bayramov İsabala Əli oğlu
28. Bessantina Vera Lvovna
29. Bədəlov Rövşən Seyfulla oğlu
30. Boqdanov Valeriy Zakiroviç
31. Bünyadzadə Ülvi Yusif oğlu
32. Cabbarov Firuz Vəli oğlu
33. Cavanşirov İlkin Zülqədər oğlu
34. Cəfərov Əbülfəz Böyükağa oğlu
35. Durdıyev Anagəldi
36. Eminov Vəfadar Osman oğlu
37. Əbilhəsənov İlqar Yusif oğlu
38. Əbülfətov Mircamal Mirsaleh oğlu

20 YANVAR ŞƏHİDLƏRİ

39. Əhmədov İlqar Hamlet oğlu
40. Ələkbərov Azər Nəsib oğlu
41. Ələsgərov Zaur Rasim oğlu
42. Əliyev Aruz Əhmədəli oğlu
43. Əliyev Bayram Mədət oğlu
44. Əliyev Çingiz Mirzəhüseyn oğlu
45. Əliyev Xalqan Yusif oğlu
46. Əliyev Namiq Kamil oğlu
47. Əliyev Rüstəm Şahvələd oğlu
48. Əliyev Zabulla Xeyrulla oğlu
49. Əliyev Zahid Bayram oğlu
50. Əlizadə Faiq Əbdülhüseyn oğlu
51. Əsədullayev Asif Kamil oğlu
52. Əsgərov Novruz Faiq oğlu
53. Əşrəfov Rəhman İsmixan oğlu
54. Əzizov Habil Komunar oğlu
55. Hacıyev Mübariz Məhəmməd oğlu
56. Həmidov İzzət Atakişi oğlu
57. Həmzəyev Balahüseyn Mirqəzəb oğlu
58. Həsənov Əli Xudaverdi oğlu
59. Həsənov Fuad Əvəz oğlu
60. Həsənov Mehman İbrahim oğlu
61. Həsənov Müzəffər Qəzənfər oğlu
62. Həsənov Sahib Nəsib oğlu
63. Həşimov İsrafil Ağababa oğlu
64. Hüseynov Bəxtiyar Məmməd oğlu
65. Hüseynov Əlimərdan Əbil oğlu
66. Hüseynov Nəriman Vəli oğlu
67. Hüseynov Nizami Polad oğlu
68. Hüseynov Rahib Məmməd oğlu
69. Xammədov Baba Məhəmməd oğlu
70. Xanməmmədov Cəbrayıl Hüseynxan oğlu
71. Xaritonov Vladimir Aleksandroviç
72. İbadzadə Ağamehdi Seyfulla oğlu
73. İbrahimov İbrahim İsmayıl oğlu
74. İbrahimov İlqar Rəşid oğlu

20 YANVAR ŞƏHİDLƏRİ

75. İmanov Elçin Beydulla oğlu
76. İsayev Fəxrəddin Xudu oğlu
77. İsayev Müşviq Ağaəli oğlu
78. İsayev Rauf Sultanməcid oğlu
79. İsmayılov Cavad Yunus oğlu
80. İsmayılov Məmmədəli Novruz oğlu
81. İsmayılov Rəşid İslam oğlu
82. İsmayılov Tofiq Babaxan oğlu
83. İsrayılov Ağanəzər Araz oğlu
84. Kazımov Əflatun Həşim oğlu
85. Kərimov Aleksandr Ramazan oğlu
86. Kərimov İlqar İsa oğlu
87. Kərimov Oqtay Eyvaz oğlu
88. Marxevka Aleksandr Vitalyeviç
89. Meyeroviç Yan Maksimoviç
90. Məmmədov Eldar Zeynal oğlu
91. Məmmədov İbiş Behbud oğlu
92. Məmmədov İlham İslam oğlu
93. Məmmədov Kamal Seyidqurban oğlu
94. Məmmədov Mehman Sahibəli oğlu
95. Məmmədov Məmməd Yarməmməd oğlu
96. Məmmədov Rahim Vəliağa oğlu
97. Məmmədov Səxavət Heydər oğlu
98. Məmmədov Şahin Zahid oğlu
99. Məmmədov Vaqif Məmməd oğlu
100. Məmmədov Vidadi Üzeyir oğlu
101. Məmmədova Larisa Fərman qızı
102. Məmmədova Svetlana Həmid qızı
103. Mirzəyev Azad Əliheydər oğlu
104. Mirzəyev Elçin Hüseynqulu oğlu
105. Mirzəyev Vaqif Səməd oğlu
106. Mövlüdov Fuad Fərhad oğlu
107. Muxtarov Rasim Mustafa oğlu
108. Muradov Mehman Əsəd oğlu
109. Mursaqulov İsmayıl Həsən oğlu
110. Musayev Tofiq Ayvaz oğlu

20 YANVAR ŞƏHİDLƏRİ

111. Mustafayev Mahir Vaqif oğlu
112. Nəsibov Allahyar İsgəndər oğlu
113. Nəsirov Yanvar Şirəli oğlu
114. Nikolayenko Alla Alekseyevna
115. Nişşenko Andrey Aleksandroviç
116. Novruzbəyli Ağabəy Oqtay oğlu
117. Novruzov Tofiq Heydər oğlu
118. Nuriyev Zahir Zəbi oğlu
119. Orucov Rafiq Ümid oğlu
120. Orucov Rəfael Ümid oğlu
121. Orucov Şəmsəddin Əbilhəsən oğlu
122. Poladi Saleh Əliqulu oğlu
123. Qaibov Ələskər Yusif oğlu
124. Qarayev İlqar Əli oğlu
125. Qasımov Abbas Şamməd oğlu
126. Qasımov Yusif İbrahim oğlu
127. Qeybullayev Elçin Suyəddin oğlu
128. Qəniyev Mirzə Rzabala oğlu
129. Qocamanov Əliyusif Bilal oğlu
130. Quliyev Səxavət Balay oğlu
131. Rəhimov Rəhim İsmayıl oğlu
132. Rəhmanov İslam Oqtay oğlu
133. Rüstəmov Rövşən Məmməd oğlu
134. Rzayev Azad Allahverdi oğlu
135. Sadıqov Yusif Allahverdi oğlu
136. Salahov Şərafəddin Müzəffər oğlu
137. Salayeva Sevda Məmmədağa qızı
138. Semyonov Aleksandr Vladimiroviç
139. Səfərov Vəfadar Ağamirzə oğlu
140. Şərifov Mürvət Rəhim oğlu
141. Tokarev Vladimir İvanoviç
142. Tuxtamışov Fərqat Şərifullayeviç
143. Turabov Tengiz Məmməd oğlu
144. Yaqubov Nüsrət İsmayıl oğlu
145. Yefimiçev Boris Vasilyeviç
146. Yusupov Oleq Kərimoviç
147. Zülalov İsfəndiyar Adil oğlu

EPİLOQ

Azərbaycan xalqının tarixində özünəməxsus yer tutan Qanlı Yanvar faciəsinə həsr olunmuş kitab-albomun son səhifəsinə gəlib yetişdik. Ötən əsrin 80-ci illərinə, 1990-cı ilin qanlı-qadalı günlərinə, Bakının ən uca nöqtələrindən birində qərar tutmuş Şəhidlər xiyabanına səyahəti başa vurduq. Fotoşəkillər bələdçimiz oldu. Yaddaşımız təzələndi.

O vaxtdan 25 il ötür. Şəhidlərin uğrunda can verdikləri Azərbaycan, qanlı hadisələrin cərəyan etdiyi Bakı bu illər ərzində büsbütün dəyişib.

Xalqımız öz azadlıq arzusuna qovuşub, indi imzalar içində onun da imzası var. Azərbaycanın üçrəngli bayrağı bu gün dünya ölkələrinin bayraqları sırasında dalğalanır. Baxıb qürur duyur, müstəqil dövlətin vətəndaşı olmağımızla fəxr edirik.

Onda — 1990-cı ilin yanvarında bu bayraq da, müstəqillik də bir xəyal, bir arzu idi. Şəhidlərimizin axan qanı, xalqın verdiyi qurbanlar hədər getmədi, xəyal və arzular həqiqət oldu.

Şəhid qanının ən dəqiq qiymətini də ulu öndər Heydər Əliyev verib: "O qanın hər damcısında bizim xalqımızın qüdrəti var, xalqımızın qəhrəmanlığı var, xalqımızın milli azadlıq, müstəqillik arzuları vardır. O gecə tökülən qanlar müqəddəs qanlardır. Onlar bizim xalqımızın əsrlər boyu milli azadlıq, müstəqillik uğrunda tökdüyü qanlara qovuşmuş qanlardır, o gecə tökülən qanlar Azərbaycanın müstəqilliyini nümayiş etdirən milli bayrağımızın üstündəki qandır".

A BLOODY AND GLORIOUS PAGE IN OUR HISTORY

"20 January 1990 is the most tragic, bloody and at the same time heroic, glorious chapter in the history of the people of Azerbaijan. The more we drift away from those days, the better we understand how important those days were in the history of the Azerbaijani people, and perhaps, future generations will give a more correct and true assessment to this. The truth is that 20 January 1990 became a turning point in the life of the Azerbaijani people," **Heydar Aliyev.**

"The people of Azerbaijan will never forget that day, it will be marked forever, every year. We must not forget our shahids, who sacrificed their lives for the freedom, independence, for motherland. I believe that today`s independent, powerful Azerbaijan is the biggest wealth of our people. Our shahids, people who sacrificed their lives have great services in this cause. It must not be forgotten," **President Ilham Aliyev.**

FOREWORD

The times passes by, generations change, events that occurred in the life of people become history. Some are erased from the memory while others get engraved into the bloody memory.

Those who read the modern history of Azerbaijan, always stop at the 20 January page. This day occupies its appropriate place in the memory of millions. These events are figuratively called bloody and glorious pages in the history of Azerbaijan.

Twenty-five years have passed since 20 January 1990. But time that can heal the wounds cannot ease the pain people suffered on that day. A schoolboy who has just learnt the alphabet and old man with weak memory can promptly answer a question on the 20 January.

We know, we did not forget. What does the world know about the 20 January of the Azerbaijani people? Do they remember what happened in Baku, in Azerbaijan 25 years ago?

This publication whose first page was opened by you — is the book of memory. It features hundreds of photographs reflecting the scale of the 20 January tragedy, sorrow of the Azerbaijani people. Dead bodies of the people who were shot down, mutilated and run over by tanks, crippled and badly wounded… Although, 25 years have passed since then, it is not possible to look at these black and white photographs without shudder.

Millions of children were born in Azerbaijan after 20 January 1990. This is a memory book for them.

This book of memory is for the world, which conferred a Nobel Prize upon Mikhail Gorbachev, the person responsible for the massacre in Baku, who gave an order to open fire at the civilians.

The sound of bullets and engines of tanks, which stormed the city on January 19-20 1990 have not yet not erased from the memory. These horrible events pass before the eyes of its witnesses as the film reel.

These terrible events left 147 people dead and 638 people wounded. The book-album is the indictment for the committers of the crime. The brutally killed people seek justice. They sacrificed their lives in the name of freedom and future of their homeland.

Some lost their children, some their parents, some their brother or sister or spouse. This is a book of memory for 147 shahids and their friends.

The empire wanted to intimidate the people with this punitive act and drown the spirit of freedom in the blood. However, it failed to achieve this. Funeral of shahids was attended by millions. Surrounded by heavily armed soldiers of the empire, Baku experienced an unprecedented enthusiasm on that day. This book-album is the page of chronicles of honor and dignity of the Azerbaijani people.

Years pass by, generations change but a book remains.

A joint project of the Department for Public and Political Affairs of the Presidential Administration of Azerbaijan and AzerTAc, "The 20 January: A bloody and glorious page in our history" is a book of memory for our future generations.

See, remember and do not forget...

THE ROAD TO 20 JANUARY

Many new addresses emerged on the Baku map in the aftermath of the tragic events of 1990. A road intersection, which was one of the hot spots that witnessed bloodshed during those days, is called 20 Yanvar circle. A metro station nearby is also called 20 Yanvar. A memorial to victims of the 20 January tragedy is being built here.

Twenty-five years ago all roads of the capital were symbolically intersecting at present-day 20 Yanvar circle. In January 1990, there was a monument to the 11th Red Army here. Soldiers of that army were shooting at civilians, running people and their cars over by tanks in front of this monument and in adjacent streets. On next pages you will see the photos reflecting these horrors.

The 20 January tragedy cannot be considered an event that happened quickly. Therefore one should go a little bit back. When and where does the road that leads to 20 January start? What forced people to take to squares and streets and set up "barricades" at the city`s entrance gates. Why did people run out of patience?

All this dates back to the events that took place in Azerbaijan`s Nagorno-Karabakh region in late 1980s. The Kremlin`s supporting the Armenian separatism in the region, incompetence of the leadership of the republic, their position contradicting to national interests, and obedience threw the people into disarray. Then the expulsion Azerbaijanis from Armenia started. The separatist movement in the Nagorno-Karabakh became overt in nature. And instead of preventing this, the central power took steps towards taking the former region out of Azerbaijan`s control. Azerbaijan was left alone.

The following is a brief chronology of those events.

1987. Armenian extremist organization "Krunk", which was founded in the Nagorno-Karabakh, separated the region from Azerbaijan, and laid claims to annex it to Armenia. First anti-Azerbaijani meetings took place in the region.

January, 1988. The process of expelling Azerbaijanis from Armenia started. The first wave of refugees reached Azerbaijan.

February, 1988. The Supreme Council of the former autonomous republic addressed an appeal to the Supreme Council of the USSR to consider the status of NKAO. Special services of the USSR and Armenia provoked Sumgayit events with the aim of discrediting Azerbaijan and paving the way for their future sly plans.

November, 1988. Discontent grew in Azerbaijan, with public and political crisis deepening because of pro-Armenian position of the Mikhail Gorbachev-led Kremlin and obedience of the republic`s leadership to Moscow. People run out of patience after Armenians` destroying Topkhana forest near the city of Shusha, and mass expulsion of Azerbaijanis from Armenia. On November 17, a crowded protest demonstration started in the central square of Baku. People were spending days and nights at the square.

December, 1988. On the night of December 4 to 5, the demonstration was suppressed.

1989. The Supreme Council of the USSR established a special committee on NKAO. Azerbaijan was gradually loosing authority over the region. In some districts, popular front seized power.

Border obstructions on the border of Nakhchivan and Iran were destroyed.

The following events clearly demonstrate that all processes were managed according to a scenario drawn up by the center.

ГОРБАЧЕВ
ТВОИ РУКИ
В КРОВИ
НАШЕГО НАРО

No Azerbaijani was left in Armenia, while Armenians continued to live in Azerbaijan, which paved the way for provocations on national grounds. On the other hand, the government crisis in the country was reaching its peak. Those who set a goal of punishing Azerbaijan created conditions for this. Baku was gradually nearing 20 January ...

January, 1990. In early January, various military units and machinery entered Baku ordered by the Kremlin. On January 13, Armenians killed a first Azerbaijani in Baku. The next two days saw another provocation called "Armenian pogroms". The military dispatched to Baku and special services did not interfere in the events, they were just observing what was happening. On January 15, chairman of the Supreme Council of the USSR Mikhail Gorbachev signed a decree to announce curfew in NKAO and several other districts. The decree suggested that the Presidium of the Supreme Council of the Azerbaijan SSR impose curfew in Baku, Ganja and other residential areas.

Many did not realize then what was happening. Naturally, they could not realize it. Meanwhile, the provocative machine continued its work...

January 19, 1990. Alarming news spread in Baku: troops will be brought in the city tonight. Symbolic "gallows" emerged outside the Central Committee. By the evening the streets got empty, shops closed early.

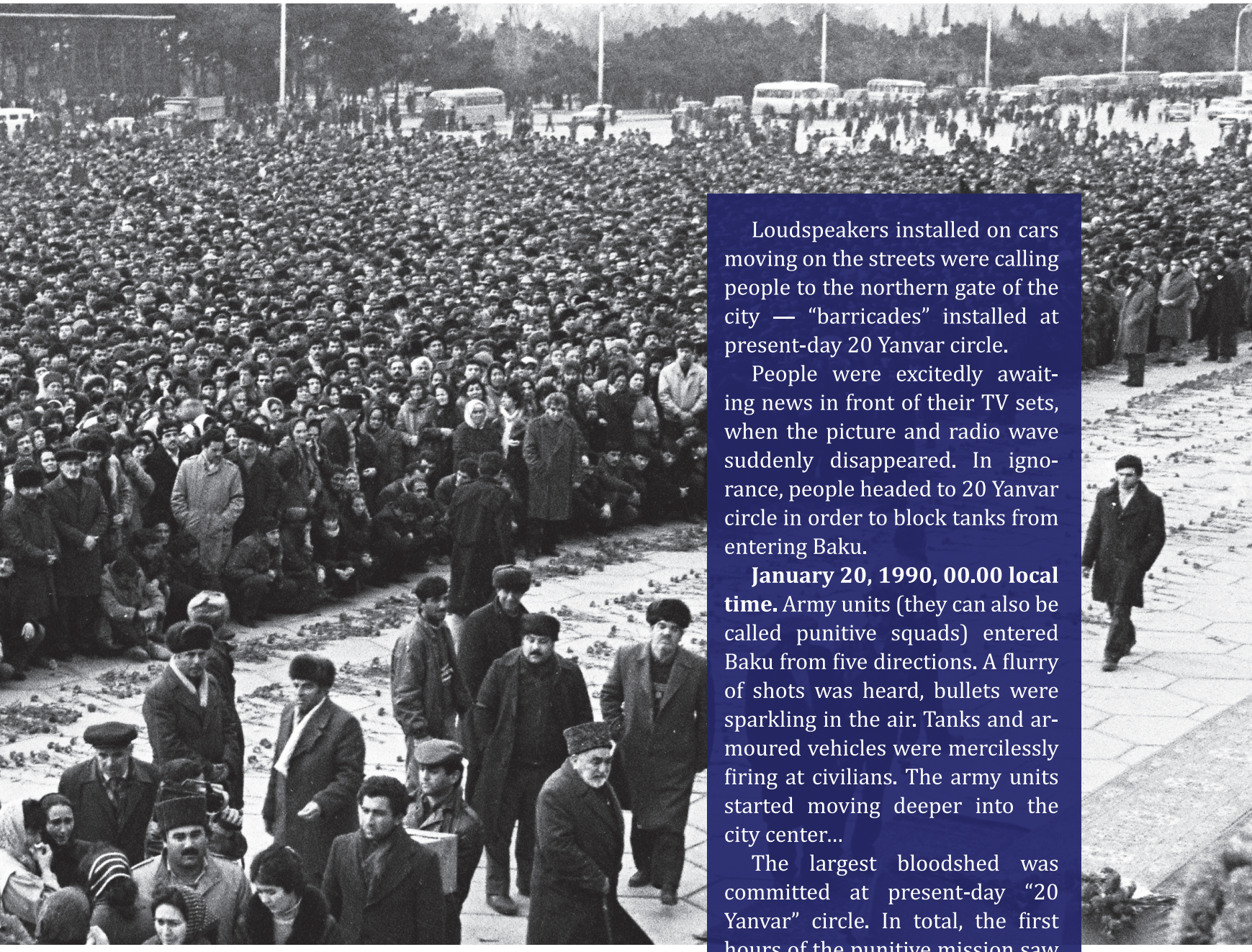

Loudspeakers installed on cars moving on the streets were calling people to the northern gate of the city — "barricades" installed at present-day 20 Yanvar circle.

People were excitedly awaiting news in front of their TV sets, when the picture and radio wave suddenly disappeared. In ignorance, people headed to 20 Yanvar circle in order to block tanks from entering Baku.

January 20, 1990, 00.00 local time. Army units (they can also be called punitive squads) entered Baku from five directions. A flurry of shots was heard, bullets were sparkling in the air. Tanks and armoured vehicles were mercilessly firing at civilians. The army units started moving deeper into the city center...

The largest bloodshed was committed at present-day "20 Yanvar" circle. In total, the first hours of the punitive mission saw the killing and wounding of hundreds of civilians.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

INFORMATION BLOCKADE

Information blockade of Azerbaijan was part of the scenario of the 20 January events. It was aimed at preventing the spread of news of the punitive operation, which the former Soviet leadership was going to carry out in Baku. The blockade was also aimed at preventing the people from learning the news that curfew was imposed in Baku and that the troops were brought in the city. The purpose was, on the first hand, to ease the punitive operation and commit bigger bloodshed, and, on the other hand, to keep people in fear and panic.

As a result of the operation jointly carried out by "Alfa" group of the KGB of the USSR and the KGB of Azerbaijan, an energy block of the republican television was blown up. And at night the known events happened. At dawn next day Baku residents took to the streets. The people were shocked by the terrible scenes they saw in 20 Yanvar circle and nearby areas. Buses, trucks and cars crushed by tanks, blood spots testified to horrific tragedy. Central streets and squares were surrounded by tanks, and submachine gunners.

At 7.00 a.m. on January 21, an alien voice on the republican radio announced the following: Chairman of the Presidium of the Supreme Council of the USSR Mikhail Gorbachev signed a decree imposing curfew in Baku…

By the time this was announced hundreds of people were already murdered and wounded. Morgues, hospitals were full of dead bodies and injured people. But Azerbaijan was still unaware of this.

Information deficit was doing its work, there were widespread rumours that thousands of people were killed in Baku and that the dead bodies were thrown into the sea. People were trying in vain to tune in to a radio station in order to hear a word. But broadcasts of foreign Azerbaijani and Russian language radio stations were jammed.

Vast majority of photographs reflecting grave consequences of the 20 January tragedy, the Soviet army`s invasion of Baku, punitive operations were black-and-white. To those who missed the events everything probably seems strange. Twenty-five years ago people did not have present-day technical capabilities.

Only a few had photo cameras. Servicemen were not allowing small groups of photo correspondents to the scene of the incident. Newspapers halted their activities. Only a couple of days after the tragedy "Sahar", a supplement to "Kommunist" newspaper, managed — through tremendous efforts and under severe censorship — to issue one edition.

At that time foreign media could hardly reach the outskirts of the empire. The world was unaware of the processes taking place in Azerbaijan in those January days, of the merciless massacre of the civilian population.

It was the great son of the Azerbaijani people, great personality Heydar Aliyev that broke the blockade. The national leader, who was then living in isolation in Moscow, came to the permanent representative office of Azerbaijan in Moscow — although his life was under threat — on January 21, and made a statement on the atrocities committed in Baku.

The statement, which sharply condemned the crime, named all those responsible and revealed the truth about the tragedy of the Azerbaijani people, immediately spread all over the world.

The statement said: "I learned about it in the morning and could not remain indifferent to what has happened in Azerbaijan. I came here, the representative office, which is just a small island of Azerbaijan in Moscow, to express my condolences to the Azerbaijan people in connection with the tragic event entailing horrible consequences, deaths of my compatriots.

Secondly, referring to the events that happened in Azerbaijan I consider them to be illegal, anti-democratic, totally contradicting the principles of humanity and the establishment of a constitutional state."

Heydar Aliyev`s statement was the first important step towards breaking the information blockade created around Azerbaijan. This news reached Azerbaijan and gave additional power and confidence to the people. The bravery of the great leader and example demonstrated by him also encouraged the deputies of the Supreme Council of Azerbaijan who had national spirit. At their imperative request, the emergency meeting of the Supreme Council was summoned several days after the bloody events. This marked the beginning of the gradual breaking of information blockade.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI
20
YANVAR

BLOODY STATISTICS

The 20 January tragedy is an unprecedented crime for its nature committed by the leadership of the former USSR in the country after the World War II. The great leader who spoke at the session of the Supreme Majlis of the Nakhchivan Autonomous Republic a couple of hours after the events said: "I believe that the tragedy of 19-20 January is the result of the great guilt of the political leadership of the Soviet Union and personally Gorbachev, which comes from his dictatorship nature, and at the same time, the result of the betrayal of Azerbaijani leaders of their own people, and their crime.

I think that a bloody massacre of such a scale has never been committed in the Soviet Union, in the country, in any region after the end of the Great Patriotic War… The great scale of this can be measured by the fact that Defence Minister of the USSR Yazov and Minister of Internal Affairs Bakatin arrived in Baku before the military operation in order to lead them."

The 10,000-strong military contingent of the Soviet army and interior troops formed in the spirit of hatred to the Azerbaijani people was deployed on the eve of events to Baku and its surroundings. By estimation, their number reached 65,000. Families of the Russian servicemen were relocated from the city, the hospitals were abandoned. This was a testimony to the preparation of large-scale military invasion of Baku.

The report prepared afterwards by independent experts of the "Shield" organization, which investigated the 20 January events, noted that "people were shot with special cruelty from the close range. For example, Meyerovich was killed with 21, Khanmamedova with over 10, Rustamova with 23 bullets, the hospitals and ambulances were fired on, doctors were killed, people were stabbed with cold weapon. Yefimtsev who was blind in both eyes was among them. The off-centered bullets of 5.45 caliber for the Kalashnikov rifle were used in shootings. Minors, women, old people and disabled were among the dead."

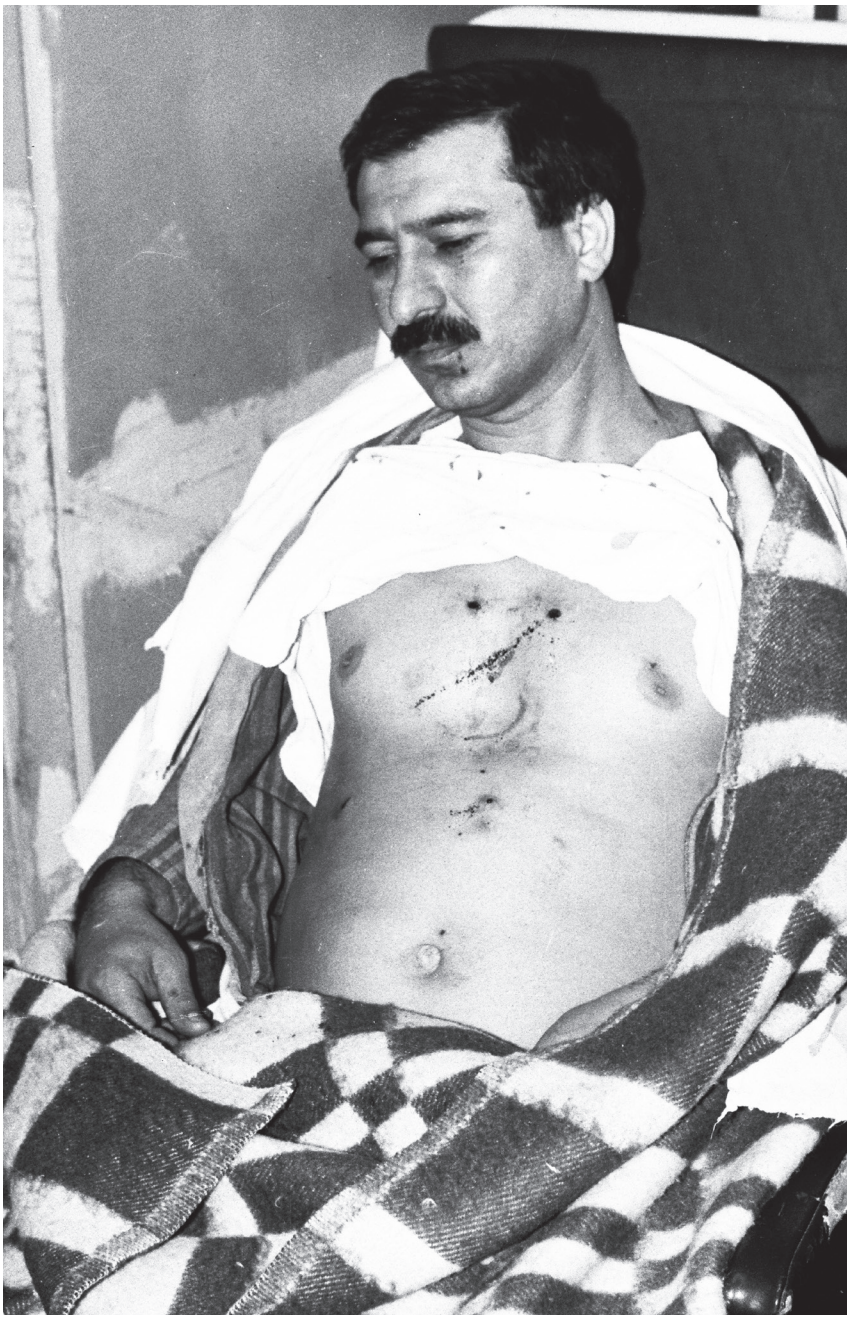

ПОМОЩЬ
5232 АГС

Here is the horrible statistics of the Black January:

Dead — 147 people
Wounded — 744 people
Illegally arrested — 841 people

The wounded included 25 women and 20 children. Some of them became disabled for life.

These figures testify to the fact that large contingents of the Soviet Army, special forces and interior troops invaded the capital of Azerbaijan with special brutality and cruelty. The photographs reflecting grave consequences and some episodes of this punitive operation create bitter memories about shahids of those horrible days, split open scarred skin, excite human senses. They help the generation born after the 20 January to have a clear idea about the bloody tragedy which occurred 25 years ago. Imperial ambitions, intentions to drown in blood the liberation spirit of people, evil plans of Azerbaijan's enemies did not allow hopes of many young people to come true. Parents lost their children. Women became widows, children became orphans.

In fact, the 20 January is the tragedy of not certain persons, but all the people. People consider as their child everyone who died at that horrible night, mourn with him and are proud of them.

The attitude to those events changes as time passes by. The people of Azerbaijan mark the 20 January not just as the day of sorrow, but also as the day of national pride.

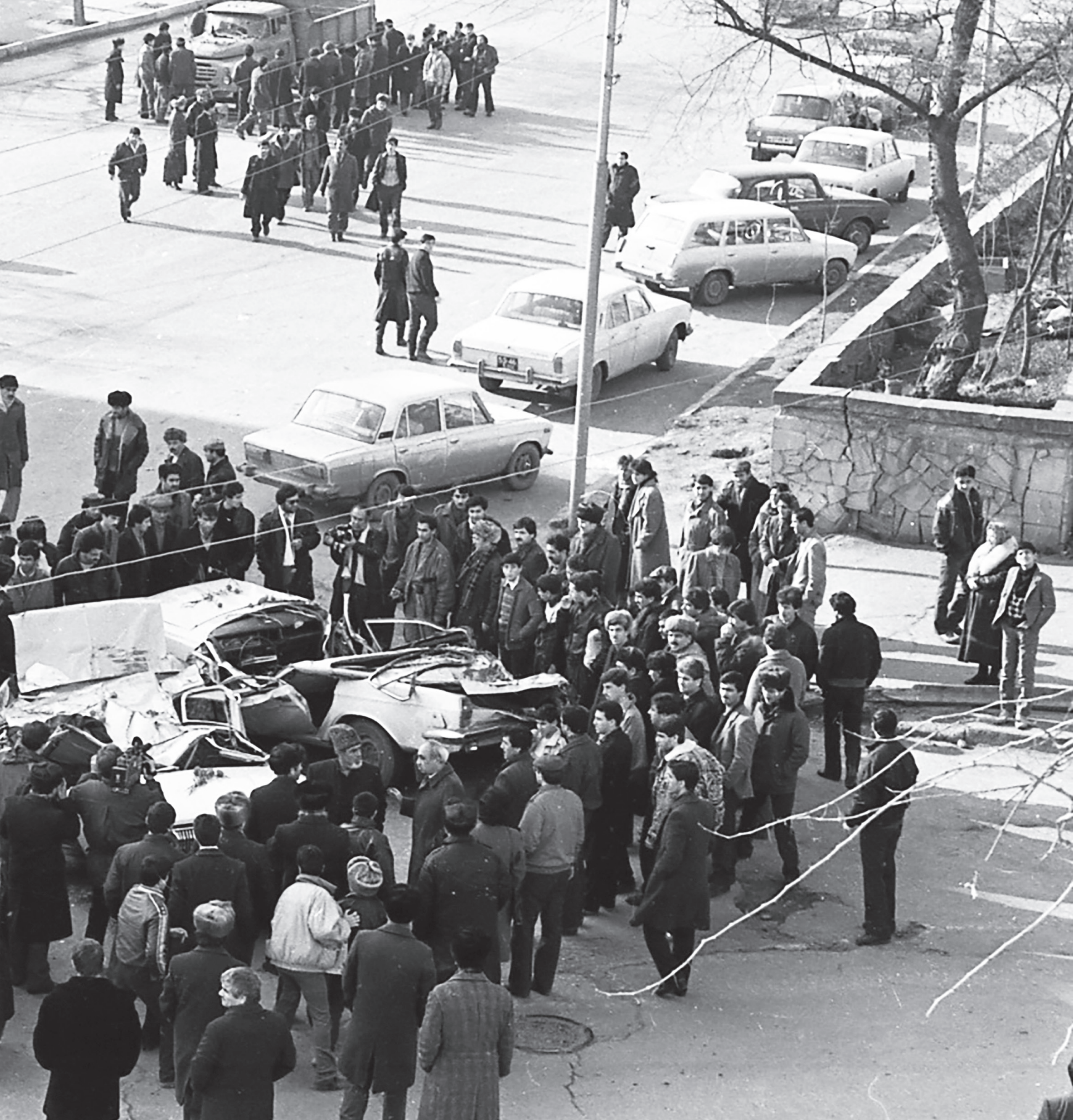

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

FAREWELL DAY

The history of every people features both tragic and heroic chapters. However, these moments rarely coincide. The 20 January is this kind of chapter in the history of Azerbaijan. On this day, our people went through hardships and overcame it with dignity. The tragedy made the people united. Baku shahids were paid last respects with unprecedented attitude of mind, paying no heed to the weapon pointed, dangers awaiting them at each step. The shahid funeral scene was painful but caused the feeling of pride.

Baku, January 22, 1990. At the highest point in Baku called the Nagorny Park then — the graves for shahids were dug. The bodies were delivered to the present-day Azadliq square. There was no place to fill on that square. As we can see on the photographs millions of people followed shahids to their graves.

Such a funeral has never been seen in the history of Azerbaijan.

Everyone was worried about the place for burial of shahids. Three places were offered: present-day Sahil park, Ilyich Garden and Nagorny Park. All initiatives came from people. This issue was discussed at a rally in front of the Central Committee with participation of famous public figures and representatives of intelligentsia. The shared idea was that shahids must be buried in the place which is perfectly seen. Nagorny Park was the most appropriate place to meet this requirement. This territory was the highest point in Baku and is the symbol of greatness. On the other hand, victims of the genocide committed by Armenians in 1918 were buried there. The graveyard is called the Cheberekend cemetery and was destroyed during the Soviet era. The funeral of shahids of the 20 January at such a place was reasonable in terms of restoration of the historical memory.

...The stream of people approaches the cemetery. Bodies are put on the ground. The farewell ceremony begins. The photographs reflect pain, people`s feelings that cannot be put into words. Carnations attract attention. On that day, it rains with carnations on the graves of shahids every year. It is also done at the people`s initiative as this is symbolic: the colour of carnations is similar to the colour of human blood.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

SHAHIDS

By his virtue shall a man be known,
By its deeds shall a nation be known,
Falling victims to Motherland,
The martyrs planted seeds of Liberty.

These famous lines from people`s poet Bakhtiyar Vahabzade`s poem can be considered the most successful poetic description of the January 20 events and the historical role of shahids. They sacrificed their lives for the independence of motherland. They taught millions a selflessness lesson. The memory of heroic sons and daughters of motherland, who died during the January events of 1990, is dear to every Azerbaijani.

This book features a complete list of shahids of the 20 January. According to latest data, a total of 147 sons and daughters of Azerbaijan became shahids in the Black January days. The army committed massacre not only in Baku, but also in Lankaran and Neftchala. Apart from Azerbaijan, there were also representatives of other nationalities among those murdered.

The youngest of them are 13 year-old Larisa Mammadova and Ilgar Ibrahimov. Larisa was a 7th grade pupil at the school No 134 in Sabayil district, while Ilgar at the school No 167 in Yasamal district, which is now named after shahid Ilgar Ibrahimov.

In the first graves in the Alley of Shahids a young, newly married couple, Ilham and Fariza, is buried. Ilham was one of those killed on that bloody night. Fariza could not endure his death and committed suicide. They are buried near each other.

President Ilham Aliyev highly appreciated selflessness of the 20 January shahids and their merits for motherland: "We must immortalize all our shahids, who sacrificed themselves for the freedom and independence, for motherland, in our hearts. I think that present-day independent, powerful Azerbaijan is the greatest wealth of our people. And our shahids, the people who sacrificed their lives, played a crucial role in this. We must never forget this."

Great leader Heydar Aliyev took a range of important steps to immortalize the 20 January shahids. The national leader`s decree of March 31, 1998 established an honorary title of "20 January shahid". Under this decree, the title of "20 January shahid" was conferred upon 147 people, who died during the invasion of the armed forces of the former USSR of Baku and other districts of the republic on January 20, 1990.

In the first two-three years after January 20, 1990 both the bloody events and shahids were disregarded by the leadership of the country. There were only empty words and populist statements. Due judgment of the 20 January events and heroism of shahids was made after the return of national leader Heydar Aliyev to power. In 1994, at his initiative the parliament made a political and legal judgment of the bloody January events. This policy is today continued by President Ilham Aliyev. In accordance with the head of state`s order, the Alley of Shahids was reconstructed into a single complex in 2007.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

THE ALLEY OF SHAHIDS — A SACRED PLACE

A new address appeared on the map of Baku in 1990: the Alley of Shahids.
This address testifies to a great tragedy that the people of Azerbaijan suffered 25 years ago. It symbolizes nationwide grief and suffering.
This address is an expression of great respect and tribute of the people to its heroic sons and daughters, and also represents a sacred place of worship.
The Alley of Shahids is visited by everybody, old and young. One can see people of any age here at any time. Particularly, schoolchildren visit the graves of shahids very frequently. The Alley of Shahids is a bloody page in the history of motherland, a visual teaching aid.

" 1990-cı il Yanvarın 20-si Azərbaycanın tarixinə ən faciəli günlərdən biri, eyni zamanda xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsi kimi daxil olmuşdur ".
HEYDƏR ƏLİYEV
20 YANVAR
ŞƏHİDLƏRİNİN
ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

People stop by the graves of shahids, read their names engraved on granite, look at gravestones. Shahids buried here were born at different times, in different parts of Azerbaijan. But they have common place of burial and date of death: January 20 1990, the Alley of Shahids.

For 25 years on 20 January there has been a nationwide march to the Alley of Shahids. Thousands of people visit the Alley, including the elders and youth, adults and children.

The photos featured in this album were taken in different years. The years did not diminish people`s respect for shahids. On the contrary, the meaning of what took place 25 years ago, the essence of what people buried at the Alley of Martyrs did become salient and assessed in a way they deserve.

Once again look at these photographs. Have you ever seen any people, who respected their shahids all together, so massively, from the morning through the evening with an endless flow?

The other kind and noble tradition emerged. Bakuvites necessarily take their guests, friends from other countries to the Alley of Shahids, tell them about the tragedy, which occurred 25 years ago. They tell them about the story of Ilham and Fariza.

Itineraries of official guests of the city, heads of state and government, famous people necessarily include the visit to the Alley of Shahids.

On the anniversary of the 20 January tragedy, great leader Heydar Aliyev used to visit the Alley of Shahids, lay a wreath to the Eternal flame memorial, pay tribute to the heroic sons and daughters of motherland.

At a meeting with members of shahid families at the Alley of Shahids on January 20, 1998 Heydar Aliyev comforted them by saying: “We mourn, sadden and will always be grieved upon these losses. We are together with you. This is not only your pain, your sorrow, but also the pain and sorrow of all the Azerbaijani people. They demonstrated to the whole wide world our people`s aspiration for independence and national liberation, their readiness to sacrifice lives on this path, and thereby, demonstrated examples of heroism.”

President Ilham Aliyev also continues this tradition. Every year on January 20, he visits the Alley of Shahids in order to pay tribute to the tragedy victims. The President regularly meets mothers of shahids here. All this is reflected in photographs.

It took some time before the Alley of Shahids acquired its present look. If we look at the chronicle of the events we can clearly see the style of the great leader. On August 5 1998, Heydar Aliyev signed an order to create an Eternal Flame complex at the Alley of Shahids in order to immortalize the citizens who heroically died during the Bloody January tragedy, battles for the sovereignty and territorial integrity of Azerbaijan.

The complex was built within a short span of time and the Eternal Flame began to burn at the Alley of Shahids on October 9 the same year.

Then, the reconstruction of the Alley of Shahids into a single complex began in accordance with the Order of President Ilham Aliyev, and this work ended on November 2,2007. The area of the Alley of Shahids was significantly expanded with all gravestones of shahids marbled. Many flowers and trees were planted here. The sign at the entrance, the eight pointed star and frameworks of mirrors at the Eternal Flame memorial were gilded.

Thus, the Alley of Shahids got a new grand look, which is worth of heroic sons and daughters of motherland.

In his speech on the occasion of the anniversary of the 20 January tragedy, Heydar Aliyev described the place where shahids are buried as follows: "There are tremendous valuable monuments in the history of our people. But the Alley of Shahids, graves of shahids who sacrificed their lives in the end of the 20th century for the national liberation of the Azerbaijani people is the most sacred place and most valuable monument on the soil of the Azerbaijani Republic."

FƏXRİ QVARDİYA

EPILOGUE

We are on the last page of the book-album dealing with the Bloody January tragedy, which occupies a special place in the history of the people of Azerbaijan. We completed the journey to the 80s of the past century, hard and bloody days of 1990, to the Alley of Shahids located at one of the highest points in Baku. Photographs became our guides. We refreshed our memory.

Twenty-five years passed since then. During these years, Azerbaijan, for which shahids laid down their lives, and Baku, where these bloody events took place, have completely changed.

The dream of our people about freedom has come true and today they occupy a worthy place among other peoples of the world. Today, the three-colour flag of Azerbaijan is waving along with flags of other countries. We are proud of the fact that we are citizens of an independent state.

Then — in January 1990 — both this flag and independence were just dreams and desire. The blood shed by our shahids, victims sacrificed by our people do not lie idle, dreams and desires have come true.

The most correct assessment of the blood shed by shahids was given by great leader Heydar Aliyev: "There is greatness of our people, heroism of our people, dreams of our people of national liberation and independence in every drop of blood. The blood shed at that night is a sacred blood. This blood joined the blood our people shed during centuries for their national liberation and independence, the blood shed at that night is the blood on our national flag, which demonstrates the independence of Azerbaijan."

ЗУЛАЛОВ
ИСБӘНДИЈАР
АДИЛ ОҒЛУ
(1963-1990гг)

КРОВАВАЯ И СЛАВНАЯ СТРАНИЦА НАШЕЙ ИСТОРИИ

«20 января 1990 года – самая трагическая, черная, но в то же время героическая, доблестная страница в истории азербайджанского народа. Чем дальше мы будем отдаляться от тех дней, тем больше будем осознавать, какое важное место занимают эти дни в истории азербайджанского народа, и, может быть, будущие поколения дадут этому более верную, более правдивую оценку. Но истина и в том, что 20 января 1990 года стал поворотным этапом, поворотной точкой в жизни азербайджанского народа».

Гейдар Алиев

«Азербайджанский народ никогда не забудет этот день, он всегда, ежегодно будет отмечаться. Мы никогда не должны забывать наших шехидов, отдавших жизнь за свободу, независимость, за Родину. Считаю, что сегодняшний независимый, могущественный Азербайджан – самое большое достояние нашего народа. Нашим шехидам, людям, отдавшим свою жизнь, принадлежат огромные заслуги в этом деле. И это никогда не должно быть забыто».

Президент Ильхам Алиев

ПРЕДИСЛОВИЕ

Проходят годы, сменяются поколения, становятся историей события, произошедшие в жизни народа. Некоторые стираются из памяти, а другие навсегда вписываются в память крови.

Те, кто перелистывает современную историю Азербайджана, всегда останавливаются на странице 20 Января. Этот день в памяти миллионов занимает надлежащее ему место. Эти события образно называют кровавыми и славными страницами истории Азербайджана.

Минуло 25 лет после событий 20 Января 1990 года. Время, которое способно вылечить все раны, не может ослабить боль народа, испытанную в этот день. На вопрос о 20 Января, не задумываясь, может ответить и только что выучивший алфавит школьник, и пожилой человек с уже ослабевшей памятью.

Мы знаем, мы не забыли. А что знают в мире о 20 Января азербайджанского народа, вспоминают ли о том, что произошло в Баку, в Азербайджане 25 лет назад?

Это издание, первую страницу которого вы открыли, - Книга памяти. В ней собраны сотни фотографий, отражающих масштаб трагедии 20 Января, горе азербайджанского народа. Трупы людей, сраженных пулями, изуродованные, растоптанные гусеницами танков, искалеченные, получившие тяжелые ранения… И хотя с того времени минуло 25 лет, невозможно без содрогания рассматривать эти черно-белые фотографии.

После 20 Января 1990 года в Азербайджане появились на свет миллионы детей. Эта Книга памяти для них.

Эта Книга памяти для мира, удостоившего Нобелевской премии основного виновника массовой бойни в Баку, отдавшего приказ открыть огонь по мирному населению Михаила Горбачева.

Из памяти все еще не стерлись визг пуль и рев моторов танков, вторгшихся в город в ночь с 19 на 20 января 1990 года. Эти страшные события, как кинолента проходят перед глазами их свидетелей.

В результате тех страшных событий были убиты 147 и ранены 638 человек. Книга-альбом – обвинительный акт для совершивших это преступление.

Жестоко убитые люди хотят справедливости. Они пожертвовали своими жизнями во имя свободы и будущего Родины. Кто-то потерял своих детей, кто-то родителей, кто-то – брата или сестру, кто-то – супруга. Это Книга памяти для 147 шехидов и их близких.

Этим карательным актом империя хотела запугать народ, утопить в крови дух свободы. Однако не сумела достичь этого. Шехидов проводили в последний путь миллионы людей. Баку, окруженный до зубов вооруженными солдатами империи, в этот день пережил небывалый подъем. Эта книга-альбом – страница летописи чести и достоинства азербайджанского народа.

Проходят годы, сменяются поколения, а книга остается. Совместный проект отдела общественно-политических вопросов Администрации Президента Азербайджанской Республики и АзерТАдж фотоиздание «20 Января: Кровавая и славная страница нашей истории» является Книгой памяти и для будущих поколений.

Смотрите, вспоминайте, не забывайте…

ПУТЬ, ВЕДУЩИЙ К 20 ЯНВАРЯ

После трагических январских дней 1990 года на карте Баку появилось много новых адресов. Пересечение дорог – горячая точка, на которой произошли кровавые события, теперь называется круг «20 Января». Станция метро, расположенная здесь, названа «20 Января». У дороги воздвигнут мемориальный комплекс, напоминающий о тех событиях.

10-83 ОХ
10-83

25 лет назад все дороги столицы символически сходились здесь, на нынешнем кругу «20 Января». В январе 1990 года здесь стоял памятник XI Красной Армии. Солдаты этой армии у памятника и на прилегающих улицах расстреливали мирное население, переезжали танками людей, автомобили. На последующих страницах книги-альбома вы увидите фотографии, отражающие весь этот ужас.

Трагедию 20 Января нельзя рассматривать, как события, произошедшие за короткий период времени. Поэтому необходимо вернуться немного назад. Когда и откуда начался путь, ведущий к 20 Января? Что заставило людей стекаться на площади и улицы, и, наконец, строить баррикады у входа в город? Почему терпение нации закончилось?

Все это началось после событий конца 80-х годов в Нагорно-Карабахском регионе Азербайджана. Поддержка руководством Кремля армянского сепаратизма в регионе, некомпетентность руководства республики, позиция, противоречащая национальным интересам, и покорность привели народ к растерянности. Затем начался процесс насильственного изгнания азербайджанцев из Армении. Сепаратистское движение в Нагорном Карабахе перешло в открытую плоскость.

ГОРБАЧЕВ
ТВОИ РУКИ
В КРОВИ
НАШЕГО НАРО
ДА!!!

Вместо того чтобы предотвратить это, центральная власть предприняла шаги по выводу бывшей области из управления Азербайджана. Азербайджан остался в одиночестве.

Предоставим вниманию краткую хронику событий того периода.

1987 год. Экстремистская армянская организация «Крунк», созданная в Нагорном Карабахе, отделив область от Азербайджана, начинает озвучивать требования о присоединении к Армении. В области проводятся первые антиазербайджанские митинги.

Январь 1988 года. Начинается процесс изгнания азербайджанцев из Армении. До Азербайджана доходит первая волна беженцев.

Февраль 1988 года. Верховный Совет бывшей автономной области направляет обращение Верховному Совету СССР о рассмотрении вопроса о статусе НКАО. Спецслужбы СССР и Армении с целью очернить Азербайджан и подготовить почву для будущих коварных планов провоцируют Сумгайытские события.

Ноябрь 1988 года. В Азербайджане нарастает недовольство и обостряется общественно-политический кризис из-за проармянской позиции Кремля во главе с Михаилом Горбачевым и покорности руководства республики Москве. Терпение народа иссякло после уничтожения армянами леса Топхана недалеко от города Шуша, массового изгнания азербайджанцев из Армении.

52

17 ноября на центральной площади Баку начинается многолюдный митинг протеста.

Митинг не заканчивается, люди днями и ночами остаются на площади.

Декабрь 1988 года. В ночь с 4 на 5 декабря движение на площади насильственно подавляется.

1989 год. Решением Верховного Совета СССР создается Комитет особого управления НКАО. Управление областью постепенно выводится из полномочий Азербайджана. В некоторых районах к власти приходит народный фронт. На границах Нахчывана с Ираном разрушаются пограничные заграждения.

При рассмотрении последующих событий ясно видно, что они управлялись по сценарию, подготовленному в едином центре. И если в Армении не осталось ни одного азербайджанца, то в Баку продолжали жить армяне, а это создавало условия для провокаций на национальной почве. С другой стороны, правительственный кризис в стране приближался к своему пику. Те, кто поставил цель наказать Азербайджан, создавали почву для этого, Баку шаг за шагом приближался к 20 Января…

Январь 1990 года. В начале января по указанию Кремля в Баку вводятся различные воинские части и военная техника. 13 января армяне убивают в Баку первого азербайджанца. Затем за два дня совершается очередная провокация, называемая «армянскими погромами». Военные, доставленные в Баку, и силовые структуры не вмешиваются в события, занимают наблюдательную позицию. 15 января председатель Верховного Совета СССР Михаил Горбачев подписывает указ об объявлении чрезвычайного положения в НКАО и некоторых других районах.

В данном указе Президиуму Верховного Совета Азербайджанской ССР предлагается назначить комендантский час в Баку, Гяндже и других населенных пунктах.

Тогда многие не понимали, что происходит. Разумеется, и не могли понять. А провокационная машина продолжала свою работу…

19 января 1990 года. В Баку распространяется тревожная весть: этой ночью в город будут введены войска. На митинге перед зданием Центрального Комитета появляются символические «виселицы». К вечеру улицы пустеют, магазины закрываются раньше времени. Установленные на снующих по улицам автомобилях громкоговорители зовут людей к северным воротам столицы – на «баррикады», сооруженные на нынешнем кругу «20 Января».

Люди, сидя перед телевизорами, с волнением ожидали новых вестей, как вдруг изображение на экране пропадает, радиоволна замолкает. Люди, не знающие о том, что произошло, идут в сторону круга «20 Января». Идут для того, чтобы преградить путь войскам и не впустить их в Баку.

189

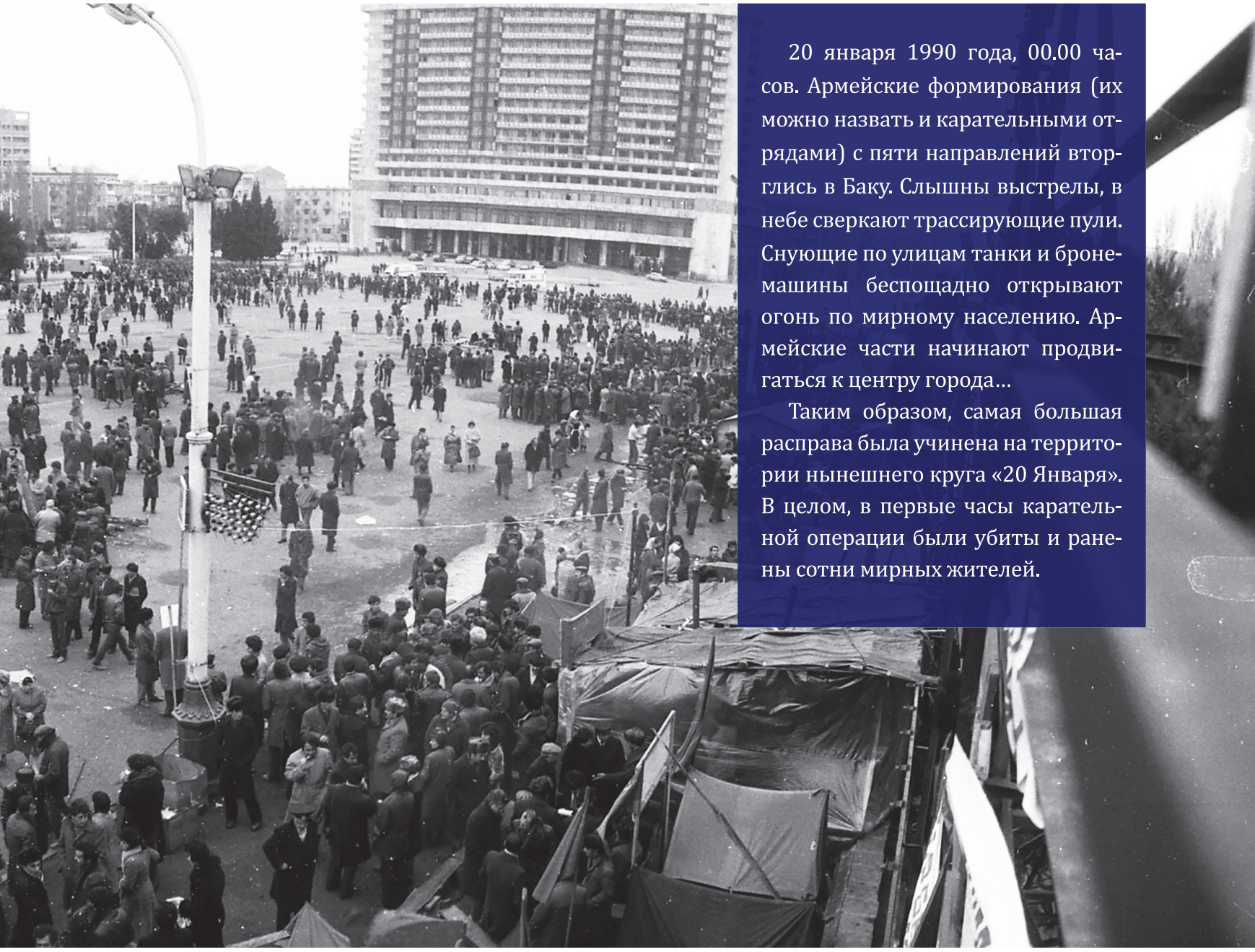

20 января 1990 года, 00.00 часов. Армейские формирования (их можно назвать и карательными отрядами) с пяти направлений вторглись в Баку. Слышны выстрелы, в небе сверкают трассирующие пули. Снующие по улицам танки и бронемашины беспощадно открывают огонь по мирному населению. Армейские части начинают продвигаться к центру города…

Таким образом, самая большая расправа была учинена на территории нынешнего круга «20 Января». В целом, в первые часы карательной операции были убиты и ранены сотни мирных жителей.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЛОКАДА

В сценарий событий 20 Января входил также план информационной блокады Азербайджана с целью недопущения распространения в мире известия о карательной операции, которую бывшее советское руководство готовилось осуществить в Баку. Блокада одновременно была рассчитана на то, чтобы население не могло узнать об объявлении в Баку чрезвычайного положения и введении в город войск.

Это преследовало цель, с одной стороны, облегчить проведение карательной операции и пролить больше крови, а с другой - держать людей в страхе и панике.

В результате операции, организованной 19 января в 19.27 группой «Альфа» КГБ СССР совместно с КГБ Азербайджана, был взорван энергоблок республиканского телевидения. А ночью произошли известные события. На следующий день, чуть только забрезжил рассвет, жители Баку вышли на улицы. Страшная картина, увиденная людьми на кругу «20 Января» и прилегающих к нему местах, потрясла их. Смятые танками автобусы, грузовые и легковые автомобили, следы крови свидетельствовали о тяжелой трагедии. Центральные улицы и площади города были окружены танками, автоматчиками.

21 января в 7 часов утра по республиканскому радио прозвучал чужой, никому не знакомый голос. Неизвестный диктор зачитал следующую информацию: Председатель Президиума Верховного Совета СССР Михаил Горбачев подписал указ об объявлении в Баку чрезвычайного положения…

В то время, когда прозвучало это сообщение, были убиты и ранены уже сотни людей. Морги, больницы были заполнены телами, раненными. Азербайджану же об этом пока было неизвестно.

Дефицит информации делал свое дело, в городе распространялись различные слухи: убиты тысячи людей, тела ночью побросали в море.

Люди тщетно пытались настроиться на какую-нибудь волну, чтобы услышать хоть слово. Это не удавалось, так как волны всех зарубежных радиостанций, вещавших на азербайджанском и русском языках, глушились.

Подавляющее большинство фотоснимков, отражающих тяжелые последствия трагедии 20 Января, военного вторжения советской армии в Баку, карательных операций, были черно-белыми. Тем, кто не застал то время, все это, возможно, кажется странным. 25 лет назад люди не имели нынешних технических возможностей. Фотоаппараты были у единиц. Военные не допускали немногочисленных фотокорреспондентов к месту происшествия. Газеты не выходили. Лишь спустя несколько дней после трагедии «Сехер» - приложению к газете «Коммунист» с огромным трудом, в условиях строгой цензуры удалось выпустить один номер.

В то время зарубежным СМИ было сложно добраться до окраин империи. Миру не было известно, какие процессы происходили в те январские дни в Азербайджане, какая беспощадная расправа была учинена над мирным населением. Эту информационную блокаду прорвал великий сын азербайджанского народа, гениальная личность Гейдар Алиев, который во время событий жил в Москве в изолированном положении. 21 января великий лидер, не считаясь с угрозой своей жизни, пришел в постоянное представительство Азербайджана в Москве и выступил с заявлением в связи с совершенными в Баку кровавыми событиями.

Его заявление, обвинявшее это преступление, поименно называвшее виновников, отражавшее истину о трагедии, учиненной против азербайджанского народа, молниеносно распространилось во всем мире.

В заявлении говорилось: «Я узнал об этом вчера утром и, естественно, остаться равнодушным к этому событию не смог. Пришел сюда, прежде всего, для того, чтобы здесь, в постпредстве, которое является небольшим островком азербайджанской земли в Москве, выразить свое соболезнование всему азербайджанскому народу в связи с трагедией, повлекшей большие жертвы. Во-вторых, хочу выразить свое отношение к этому вопросу. Что касается событий, произошедших в Азербайджане, то считаю их антиправовыми, чуждыми демократии, полностью противоречащими принципам гуманизма и строительства в нашей стране правового государства».

Заявление Гейдара Алиева было первым важным шагом в прорыве информационной блокады, созданной вокруг Азербайджана. Весть об этом достигла Азербайджана и придала дополнительные силы и уверенность народу. Отвага великого лидера и проявленный им пример привнесли оживление и в ряды депутатов Верховного Совета Азербайджана, обладающих национальным духом. Через несколько дней после кровавых событий по их настоятельному требованию было созвано чрезвычайное заседание Верховного Совета. Таким образом, начался постепенный прорыв информационной блокады.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI
20
YANVAR

КРОВАВАЯ СТАТИСТИКА

По масштабу, характеру и сущности трагедия 20 Января – это невиданное преступление, совершенное руководством бывшего СССР в стране после Второй мировой войны. Выступивший через некоторое время после этих событий на сессии Верховного Меджлиса Нахчыванской Автономной Республики великий лидер сказал: «Я так считаю, что трагедия, произошедшая 19-20 января, – это последствия большой вины как политического руководства Советского Союза, так и лично Горбачева, факт, вытекающий из его диктаторских наклонностей и, в то же время, результат предательства азербайджанских руководителей в отношении своего народа и их преступления.

Я так думаю, что после окончания Великой Отечественной войны в Советском Союзе, в стране – нигде, ни в каком регионе не было кровавой бойни такого масштаба ... Большие масштабы этого можно измерить и тем, что для осуществления этой военной акции министр обороны СССР Язов и министр внутренних дел Бакатин заранее прибыли в Баку, чтобы руководить этими операциями».

Накануне событий в Баку и его окрестностях был размещен десятитысячный военный контингент советской армии и внутренних войск, сформированный в духе ненависти к азербайджанскому народу. По некоторым сведениям, их численность достигала 65 тысяч. Из города были переселены семьи российских военнослужащих, освобождены больницы. Это свидетельствовало о подготовке широкомасштабного военного вторжения в Баку.

В отчете, подготовленном впоследствии независимыми экспертами организации «Щит», расследующей события 20 Января, отмечалось: «Люди были расстреляны с особой жестокостью и с близкого расстояния. К примеру, в Е.Мейеровича были выпущены 21, Д.Ханмамедова – более 10, Р.Рустамова – 23 пули, обстреляны больницы, машины «скорой помощи», убиты врачи, люди были заколоты холодным оружием. Среди них был и слепой на оба глаза Б.Ефимцев. Во время обстрелов использовались пули 5,45 калибра со смещенным центром для автомата Калашникова. Среди погибших – несовершеннолетние, женщины, старики, инвалиды».

А вот кошмарная статистика Черного Января:

Убитых – 147 человек;
Раненых – 744 человека;
Незаконно арестованных – 841 человек.

Среди раненых - 25 женщин и 20 детей. Некоторые из них остались инвалидами на всю жизнь.

Эти и другие факты свидетельствуют о том, что крупные контингенты советской армии, отрядов особого назначения и внутренних войск провели захват столицы Азербайджана с особой жестокостью и беспощадностью. Фотографии, отражающие тяжелые последствия и определенные эпизоды этой карательной операции, возрождают горькие воспоминания о шехидах тех страшных дней, бередят зарубцевавшиеся раны, будоражат человеческие чувства.

А у последующего поколения, появившегося на свет после 20 Января, создают наглядное представление о кровавой трагедии, произошедшей 25 лет назад.

Имперские амбиции, намерение утопить в крови освободительный дух народа, коварные планы врагов Азербайджана не дали сбыться надеждам многих молодых людей. Родители потеряли своих детей. Женщины стали вдовами, дети – сиротами.

На самом деле 20 Января – трагедия не отдельных людей, а всего народа. Народ считает своим ребенком каждого, кто погиб в ту страшную ночь, скорбит по ним и гордится ими.

С течением времени меняется и отношение к тем событиям. Азербайджанский народ отмечает 20 Января не только как день скорби, но и как день национальной гордости.

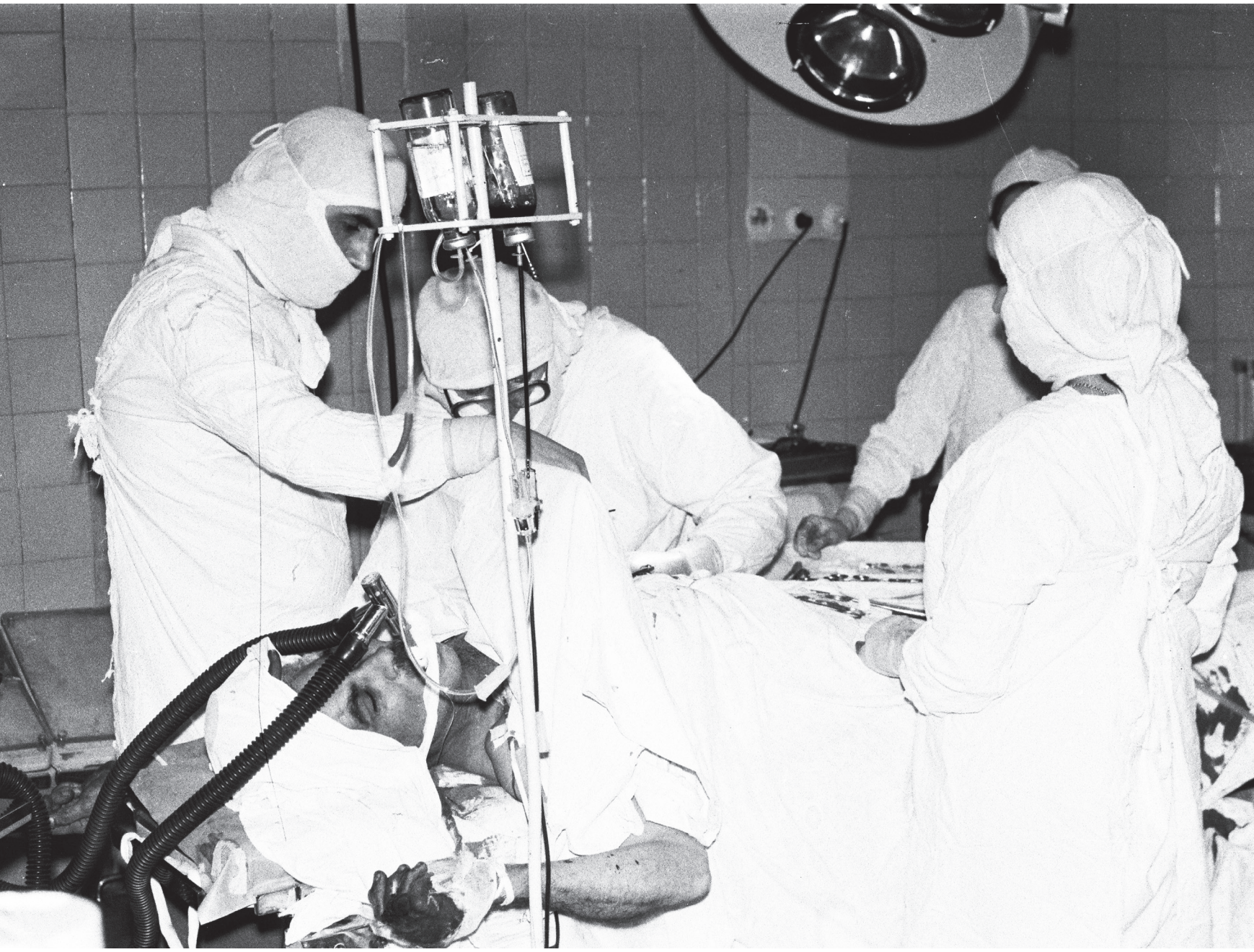

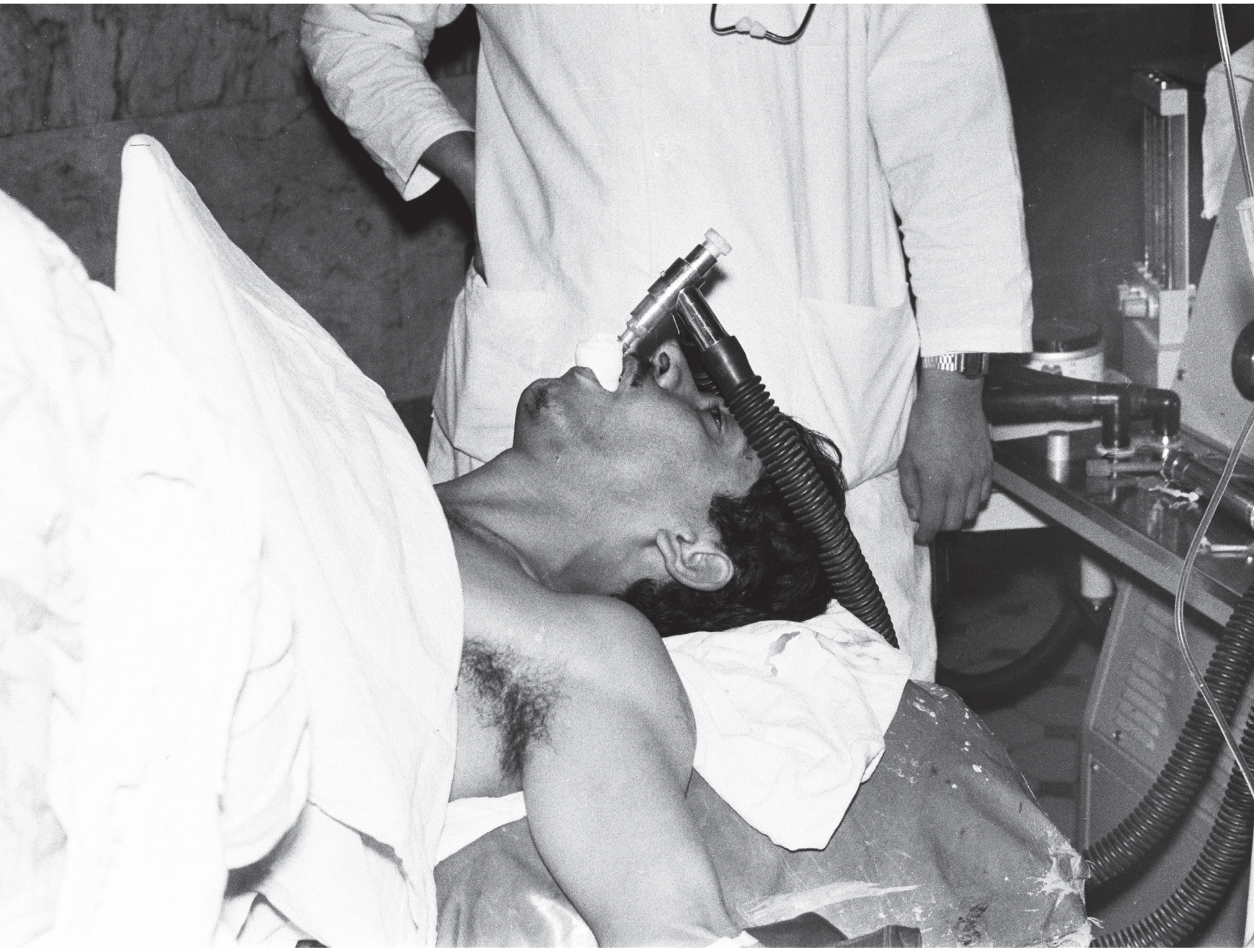

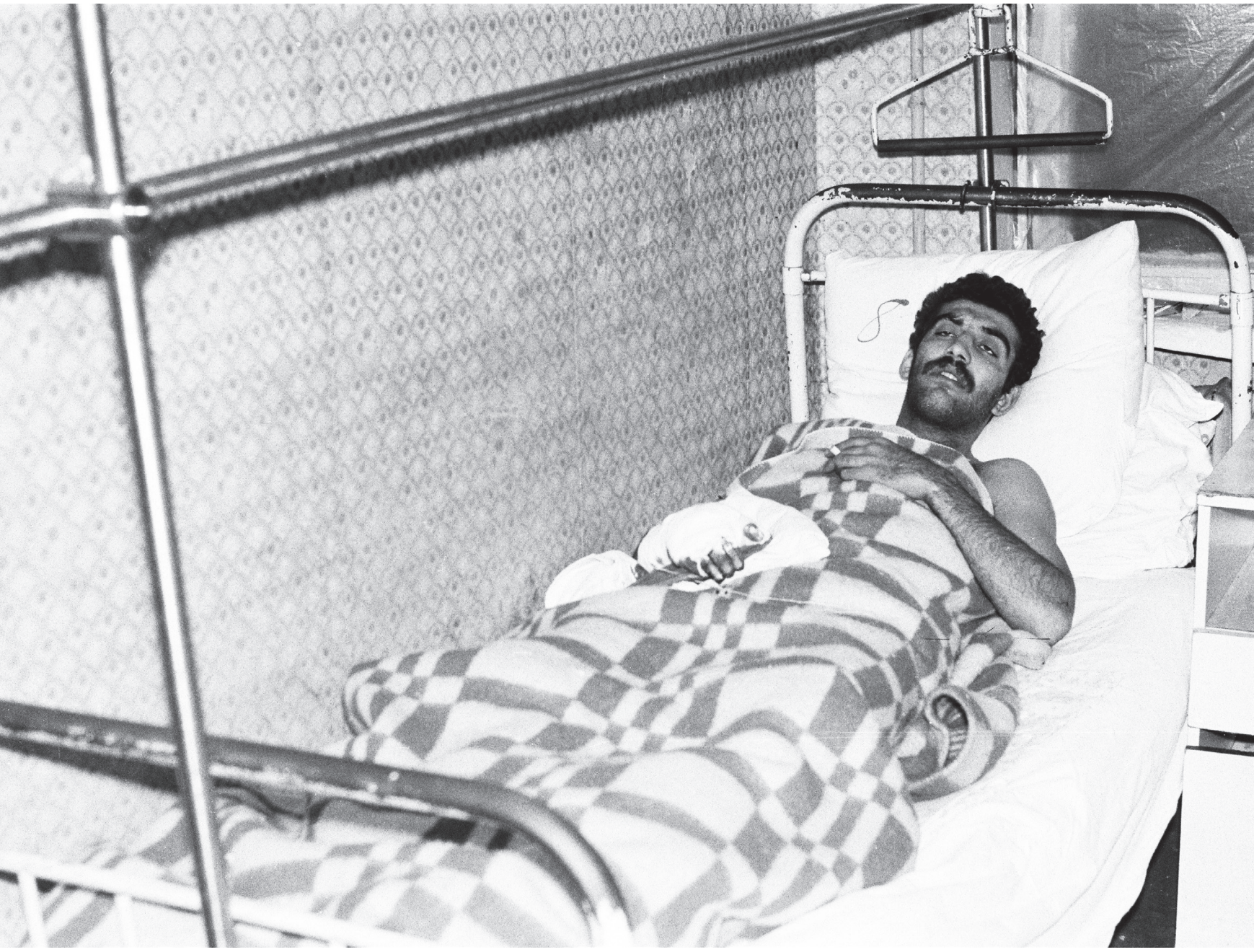

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

ДЕНЬ ПРОЩАНИЯ

В историю каждого народа вписаны как трагические, так и героические страницы. Однако эти моменты редко совпадают. 20 Января – именно такая страница истории Азербайджана. В этот день народ прошел через тяжелые испытания и с честью преодолел их. Трагедия сплотила людей, народ стал единым. Бакинских шехидов проводили в последний путь с небывалым душевным настроем, невзирая на нацеленное оружие, опасности, подстерегающие на каждом шагу.

Насколько бы ни была тяжелой сцена похорон шехидов, настолько это событие вызывает чувство гордости.

Баку, 22 января 1990 года. На самой высокой точке Баку – в то время называющейся Нагорный парк - были вырыты могилы для шехидов. Тела были доставлены на нынешнюю площадь Азадлыг. На большой площади не было свободного места. Как видно на фотографиях, отражающих события тех дней, в последний путь шехидов провожали миллионы людей.

Это была похоронная процессия, доселе невиданная в истории Азербайджана.

В качестве важного вопроса всех волновал выбор места для захоронения шехидов. Было предложено три места: нынешний парк Сахиль, сад Ильича и Нагорный парк.

Все три предложения и инициативы исходили от народа. Этот вопрос был обсужден на митинге перед зданием Центрального Комитета с участием известных общественных деятелей и представителей интеллигенции. Общее мнение состояло в том, чтобы похоронить шехидов на самом видном месте города. Этим параметрам больше всего соответствовал Нагорный парк.

Данная территория находится на самой высокой точке Баку и является символом величия. С другой стороны, в свое время здесь были похоронены жертвы геноцида, совершенного армянами в 1918 году. Захоронение, называющееся Чемберекендским кладбищем, было разрушено в период советского режима. Похороны шехидов 20 Января в таком месте также были целесообразны с точки зрения возрождения исторической памяти.

...Людской поток приближается к кладбищу. Тела опускаются с плеч на землю. Начинается церемония прощания. На фотографиях отражены боль, чувства, пережитые людьми, которые невозможно выразить словами. Внимание привлекают гвоздики. В тот день, и ежегодно на могилы шехидов проливается дождь из гвоздик. И это также происходит по народной инициативе и имеет символический смысл: гвоздики цвета человеческой крови.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

ШЕХИДЫ

Известные строки народного поэта Бахтияра Вахабзаде можно считать наиболее успешной поэтической оценкой событий 20 Января, исторической роли шехидов.
Они пожертвовали своей жизнью во имя свободы Родины. Они дали миллионам урок самоотверженности. Память героических сынов и дочерей Родины, погибших во время январских событий 1990 года, дорога для каждого нашего соотечественника.

Читателю представлен полный список шехидов 20 Января. Согласно последним уточненным данным, в те дни Черного января 147 сыновей и дочерей Азербайджана стали шехидами. Армия совершала убийства не только в Баку, но и в Лянкяране, и Нефтчале. Среди убитых, наряду с азербайджанцами, есть и представители других национальностей.

Самые юные среди шехидов – это 13-летние Лариса Мамедова и Ильгар Ибрагимов. Лариса училась в VII классе школы номер 134 в Сабаильском районе, а Ильгар – в школе номер 167 в Ясамальском районе. Сейчас школа номер 167 носит имя шехида Ильгара Ибрагимова.

В первых могилах в Шехидляр хиябаны похоронены рядом два молодых человека: Ильхам и Фариза. Они поженились недавно. Среди тех, кого сразили пули в кровавую январскую ночь, был и Ильхам. Не сумев вынести его гибель, Фариза покончила с собой. Они покоятся рядом в Шехидляр хиябаны.

Высоко оценивая самоотверженность шехидов 20 Января, их заслуги перед Родиной, Президент Ильхам Алиев сказал: «Мы должны увековечить в наших сердцах память всех наших шехидов, пожертвовавших собой за свободу и независимость, за Родину. Считаю, что сегодняшний независимый, могущественный Азербайджан является самым большим достоянием нашего народа.

Большая заслуга в этом принадлежит нашим шехидам, людям, пожертвовавшим своими жизнями. Это никогда не должно быть позабыто».

Великий лидер Гейдар Алиев предпринял ряд важных шагов, принял решения по увековечению памяти шехидов 20 Января. Указом общенационального лидера от 31 марта 1998 года было учреждено почетное звание «Шехид 20 Января». В соответствии с этим Указом звание «Шехид 20 Января» было присвоено 147 лицам, погибшим во время вторжения вооруженных сил бывшего СССР в Баку и ряд районов республики 20 января 1990 года.

На протяжении первых 2-3-х лет после 20 января 1990 года как эти кровавые события, так и шехиды оставались в стороне от внимания руководивших страной лиц, дальше пустых слов и популистских заявлений дело не шло. События 20 Января и героизм шехидов получили свою оценку лишь после возвращения великого лидера Гейдара Алиева к власти. По инициативе общенационального лидера в 1994 году парламент дал кровавым январским событиям политико-правовую оценку. Эта политика продолжается и Президентом Ильхамом Алиевым. В соответствии с Распоряжением главы государства в 2007 году Шехидляр хиябаны был реконструирован как единый комплекс.

ТОФИГ
ХУДАВ
Мәдәт
07.07.50
САҺИБ НӘСИБ

Мəммədов Ибраһим
Бећбуд оғлу
15.05.61 - 20.01.90

" 1990-cı il Yanvarın 20-si Azərbaycanın tarixinə ən faciəli günlərdən biri, eyni zamanda xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsi kimi daxil olmuşdur ".
HEYDƏR ƏLİYEV
20 YANVAR
ŞƏHİDLƏRİNİN
ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

ШЕХИДЛЯР ХИЯБАНЫ – СВЯЩЕННОЕ МЕСТО

В январе 1990 года на карте Баку появился новый адрес: Шехидляр хиябаны.

Этот адрес свидетельствует о большой трагедии, которую пережил азербайджанский народ 25 лет назад. Он вобрал в себя признаки общенациональной скорби и страдания.

Этот адрес является выражением большого уважения и почтения народа к своим героическим сынам и дочерям, священным местом поклонения.

В Шехидляр хиябаны приходят все – от мала до велика. Здесь в любое время дня можно увидеть людей разных возрастов. В особенности, школьники очень часто посещают могилы шехидов. Шехидляр хиябаны является написанной кровью важной страницей истории Родины, наглядным учебным пособием.

Люди останавливаются перед могилами шехидов, читают выгравированные на граните имена, смотрят на надгробные портреты. Покоящиеся в этих могилах шехиды родились в разное время, в различных уголках Азербайджана. А дата смерти, место, где они обрели вечный покой, одни и те же: 20 января 1990 года, Шехидляр хиябаны.

Уже 25 лет 20 января каждого года происходит многолюдное шествие в Шехидляр хиябаны. Нескончаем поток людей в Шехидляр хиябаны. Перед могилами шехидов проходят сотни тысяч людей: старики и молодежь, взрослые и дети.

Эти фото, которые вы видите, сделаны в разные годы. Прошедшие годы не только не уменьшили почтение народа к шехидам. Напротив, смысл произошедшего 25 лет назад, суть того, что сделали покоящиеся в Шехидляр хиябаны люди, со временем видятся более ясно, получают достойную оценку.

Еще раз посмотрите на фотоснимки. Видели ли вы, чтобы какой-нибудь другой народ почитал своих шехидов всем миром, в такой массовой форме, с утра до вечера, нескончаемым потоком?

Возникла другая добрая, благородная традиция. Бакинцы непременно ведут своих гостей, друзей и знакомых, приехавших из других стран, в Шехидляр хиябаны, рассказывают им о трагедии, случившейся 25 лет назад. Рассказывают им историю Ильхама и Фаризы.

В программах визита официальных гостей города, глав государств и правительств, известных людей обязательно присутствует посещение Шехидляр хиябаны.

В годовщину событий 20 Января великий лидер Гейдар Алиев посещал Шехидляр хиябаны, возлагал венок к мемориалу «Вечный огонь», выражал уважение и почтение к памяти героических сынов и дочерей Родины.

Встретившись 20 января 1998 года в Шехидляр хиябаны с членами семей шехидов, Гейдар Алиев, утешая их, говорил: «Мы скорбим, печалимся и всегда будем печалиться в связи с этими потерями, в связи с этими утратами. Мы вместе с вами. Это не только ваша боль, ваша скорбь, печаль, это скорбь и печаль всего азербайджанского народа.

Они продемонстрировали всему миру стремление нашего народа к независимости и национальному освобождению, его готовность принести жертвы на этом пути и, тем самым, проявили примеры героизма».

Президент Ильхам Алиев также продолжает эту традицию. Каждый год 20 января он посещает Шехидляр хиябаны, чтобы почтить память жертв трагедии. Регулярно здесь происходят встречи Президента с матерями шехидов.

Все это отражено на фотоснимках.

Шехидляр хиябаны не сразу приобрел свой сегодняшний облик. Если посмотреть на хронику событий, то и здесь можно ясно увидеть почерк великого лидера. 5 августа 1998 года Гейдар Алиев в целях увековечения памяти граждан, героически погибших во время Кровавой январской трагедии, в ходе боев за суверенитет и территориальную целостность Азербайджана, подписывает Распоряжение о создании в Шехидляр хиябаны комплекса «Вечный огонь». Комплекс сооружается в короткие сроки, и с 9 октября того же года в Шехидляр хиябаны начинает гореть «Вечный огонь».

Затем в соответствии с Распоряжением Президента Ильхама Алиева начинается реконструкция Шехидляр хиябаны как единого комплекса, и эта работа завершается 2 ноября 2007 года. Территория Шехидляр хиябаны значительно расширяется, все надгробия могил шехидов заново облицовываются мрамором. На территории высаживается много цветов и деревьев. Надпись на входе, восьмиконечная звезда и рамы зеркал на мемориале «Вечный огонь» покрываются позолотой.

Таким образом, Шехидляр хиябаны приобрели величественный облик, достойный героических сынов и дочерей Родины.

В своем выступлении во время годовщины трагедии 20 Января великий лидер Гейдар Алиев дал этому месту, где покоятся шехиды, такую оценку: «В истории нашего народа есть очень величественные, ценные памятники. Но Шехидляр хиябаны, могилы шехидов, которые в конце XX века пожертвовали собой за национальное освобождение азербайджанского народа, являются самым священным местом и самым ценным памятником на земле Азербайджанской Республики».

ЭПИЛОГ

Мы на последней странице книги-альбома, посвященного Кровавой январской трагедии, занимающей особое место в истории азербайджанского народа. Завершили путешествие в 80-е годы прошлого века, в тяжелые и кровавые дни 1990 года, в Шехидляр хиябаны, расположенную на одной из самых высоких точек Баку. Нашим проводником стали фотоснимки. Обновилась наша память.

С того времени прошло 25 лет. В течение этих лет Азербайджан, за который шехиды отдали свои жизни, и Баку, где произошли кровавые события, полностью изменились.

Мечта нашего народа о свободе воплотилась в жизнь, сейчас он занимает достойное место среди других народов мира. Сегодня трехцветный флаг Азербайджана развевается в одном ряду с флагами других стран мира. Мы смотрим и гордимся этим, гордимся тем, что являемся гражданами независимого государства.

Тогда – в январе 1990 года – и этот флаг, и независимость были лишь мечтой, желанием. Пролитая кровь наших шехидов, принесенные народом жертвы не пропали даром, мечты и желания стали явью.

Самую точную оценку пролитой крови шехидов также дал великий лидер Гейдар Алиев: «В каждой капле этой крови есть величие нашего народа, есть героизм нашего народа, есть мечты нашего народа о национальном освобождении и независимости. Пролитая в ту ночь кровь – это священная кровь. Эта кровь слилась с кровью, которую наш народ проливал на протяжении столетий за национальное освобождение и независимость, пролитая в ту ночь кровь – эта кровь на нашем национальном флаге, демонстрирующем независимость Азербайджана».

الخاتمة

وصلنا إلى الصفحة الأخيرة من الكتاب الألبوم المكرس لمأساة يناير الدامية التي تحتل مكانا مميزا في تاريخ الشعب الأذربيجاني. واختتمنا رحلتنا إلى ثمانينيات القرن السابق وأيام العام 1990 الدامية المحزنة والى مقبرة الشهداء الواقعة في إحدى أعلى نقاط لباكو. وكانت الصور دليلنا. وتجددت ذاكرتنا.

وتمر 25 عاما على حدوث المأساة. وقد تغيرت أذربيجان التي جاد الشهداء بحياتهم من أجلها ومن أجل باكو التي جرت تلك الأحداث الدموية فيها تغيرا جذريا خلال هذه العامين الماضيين. حيث أن شعبنا قد حقق أحلامه في الحرية وله مكانة مميزة بين شعوب العالم. ويرفرف علم أذربيجان الثلاثي الألوان اليوم في صفوف أعلام دول العالم. ونفتخر بهذا المشهد وبكوننا مواطنين للدولة المستقلة.

إذ كان هذا العَلم والاستقلال مجرد خيال وحلم آنذاك، في يناير العام 1990. ولم تذهب دماء شهدائنا وضحايا الشعب هدرا فتحققت الخيال والأحلام.

وقد أعطى الزعيم القومي حيدر علييف أدق تقدير لدم الشهيد بقوله: «وفي كل قطرة من ذلك الدم قدرة وعزم شعبنا وبسالته وأحلامه في الحرية الوطنية والاستقلال. فان الدماء التي تم سفكها في تلك الليلة هي الدماء المقدسة. بل هي دماء اختلطت بدماء أبناء الشعب التي أريقت طوال القرون من اجل الحرية الوطنية والاستقلال وان الدماء التي سفحت في تلك الليلة هي الدماء على علمنا الوطني الذي يبرز استقلال أذربيجان.»

للتفادي بحياتهم في هذا السبيل وقدموا نماذج البسالة والبطولة.»

ويواصل الرئيس إلهام علييف هذه التقاليد أيضا. ويحيي ذكرى ضحايا المأساة كل سنة في العشرين من يناير بزيارة مقبرة الشهداء. كما يجتمع الرئيس هنا حينا بعد حين بأمهات الشهداء.

وكل هذا قد وجد تعبيره في الصور الفوتوغرافية.

ولم تحصل مقبرة الشهداء على شكلها الحالي في آن واحد. وإذا ألقينا النظر على سير الأحداث فيمكننا رؤية نهج الزعيم القومي هنا بشكل واضح. أصدر حيدر علييف في الخامس من أغسطس عام 1998 مرسوما حول إنشاء مجمع تمثال «المشعل الأبدي» في مقبرة الشهداء تخليدا لذكرى المواطنين الذين استشهدوا ببسالة في مأساة يناير الدموية وفي المعارك الدائرة من اجل الدفاع عن سيادة أذربيجان ووحدة أراضيها. وتم تشييد المجمع خلال مدة قصيرة وأخذ المشعل الأبدي في الاشتعال في المزار في التاسع من أكتوبر للعام ذاته.

ثم بدأت أعمال إعادة البناء في مقبرة الشهداء كمجمع شامل وفقا لمرسوم الرئيس إلهام علييف وتستكمل هذه الأعمال في الثاني من نوفمبر عام 2007. وتم توسيع أراضي المقبرة توسيعا كبيرا وإعادة تبليط القبور بالرخام إضافة إلى غرس عدد كبير من الزهور والأشجار على مساحة المزار. كما جرى نقش وتذهيب اللوحة الموجودة في المدخل والنجمة ذات الثمانية الأطراف ومسامي المرآة لدى نصب «المشعل الأبدي».

وعلى هذا النحو، قد حصلت مقبرة الشهداء على منظر مهيب يليق بأبناء الوطن الغالي الباسلين.

ووصف الزعيم القومي حيدر علييف أهمية هذا المكان الذي يرقد فيه الشهداء في كلمة ألقاها في الذكرى السنوية لمأساة العشرين من يناير قائلا: «وفي تاريخ شعبنا آثار قيمة ومهيبة ولكن مقبرة الشهداء وقبور الشهداء الذين جادوا بحياتهم في سبيل الحرية الوطنية للشعب الأذربيجاني في أواخر القرن العشرين من أقدس أماكن لجمهورية أذربيجان وأثمن آثارها.»

ويتوقف الناس أمام مقابر الشهداء ويقرؤون الأسماء المنقوشة على ألواح من أحجار الجرانيت ويشاهدون الصور. إن هؤلاء الشهداء المدفونين في هذه المقابر ولدوا في أوقات وأنحاء مختلفة لأذربيجان. وأما تاريخ وفاتهم ومثواهم الأخير فهو واحد: العشرون من يناير 1990، مقبرة الشهداء.

وتشهد مقبرة الشهداء زحاما كبيرا يوم العشرين من يناير كل سنة خلال 25 سنة مضت. ويتوجه جماهير الناس إلى المقبرة. ويمر بمقابر الشهداء مئات الآلاف من الناس بينهم الشيوخ والمسنون والشباب والأطفال.

التقطت هذه الصور في سنوات مختلفة. إن السنوات المنصرمة لا تقلل من احترام الشعب تجاه شهدائه فقط بل وعلى مر الزمن يبرز بصورة أوضح معنى كل ما حدث قبل 25 سنة وماهية ما فعله المرتحلون إلى جوار ربهم في هذا المزار وتلقى تقديرا يستحق به.

وانظروا الصور مرة أخرى. فهل رأيتم شعبا آخر يحيي ذكرى شهدائه إحياء حاشدا بلا انقطاع ابتداء من الفجر حتى المساء؟

كما نشأت عادة طيبة نبيلة أخرى وهي أن سكان باكو يصطحبون حتما ضيوفهم الأجانب وكذلك أصدقاءهم ورفقاءهم إلى مقبرة الشهداء لإحاطتهم علما بمأساة وقعت قبل 25 سنة. كما تحكي لهم ملحمة «إلهام وفريضة».

كما أن برامج زيارات يقوم بها ضيوف رسميون للعاصمة ورؤساء وقادة الدول والحكومات والشخصيات الكبار تضم أيضا زيارة مقبرة الشهداء.

كما كان الزعيم القومي حيدر علييف في حينه يقوم بزيارة مقبرة الشهداء في أيام ذكرى أحداث العشرين من يناير ويضع إكليلا من الزهور أمام تمثال «المشعل الأبدي» احتراما لأرواح أبناء الوطن الغالي البواسل.

عزى حيدر علييف أفراد عائلات الشهداء عند لقائه معهم في مقبرة الشهداء اليوم العشرين من يناير عام 1998 قائلا: «إننا نحزن بهذه الخسائر ونألم وسوف نحزن دائما. إننا نقف إلى جانبكم دائما. لان هذا ليس بحزنكم وهمومكم فقط بل وحزن وكربة الشعب الأذربيجاني بأسره أيضا. فقد أبرزوا للعالم بأسره أحلام شعبنا للاستقلال والحرية الوطنية واستعدادهم

مقبرة الشهداء – المكان المقدس

وأضيف إلى خارطة باكو في يناير 1990 عنوانٌ جديد : مقبرة الشهداء.

إن هذا العنوان يتحدث عن المأساة الكبيرة التي عاشها الشعب الأذربيجاني قبل 25 سنة. بما أنه يحمل علامات الحزن والكربة الوطنية.

وهذا العنوان تعبير عن احترام كبير يبديه الشعب لأبنائه وبناته ومزار مقدس.

ويزور مقبرة الشهداء الجميع أطفالا ومسنين. ومن الممكن أن نجد في هذا المكان أناسا مختلفي الأعمار في أي وقت. لاسيما يكثر التلاميذ زيارة مقابر الشهداء. وهذا المزار صفحة مهمة مكتوبة بالدم لتاريخ الوطن وهو وسيلة تعليمية علانية.

" 1990-cı il Yanvarın 20-si Azərbaycanın tarixinə ən faciəli günlərdən biri, eyni zamanda xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsi kimi daxil olmuşdur ".
HEYDƏR ƏLİYEV
20 YANVAR
ŞƏHİDLƏRİNİN
ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

وأصغر الشهداء سنا هما الشهيدة لاريسا محمدوفا والشهيد ايلغار ابراهيموف البالغين من عمرهما 13 سنة فقط. وكانت لاريسا تلميذة الصف السابع بالمدرسة المرقمة بـ 134 بحي سبائيل للعاصمة وأما ايلغار فكان يدرس في الصف السابع بالمدرسة رقم 167 بحي ياصامال. وتحمل المدرسة اليوم رقم 167 اسم الشهيد ايلغار ابراهيموف.

وشابان – السيد إلهام والسيدة فريضة، تمت مواراتهما جنبا إلى جنب في مقبرة الشهداء. هما كانا متزوجين حديثا. وكان السيد إلهام بين الذين قتلوا برصاص ليلة يناير الدموية. فانتحرت السيدة فريضة التي لم تتحمل قتل زوجها. ودفن كلاهما جنبا إلى جنب في مقبرة الشهداء.

وقال الرئيس إلهام علييف مقدرا تفادي شهداء العشرين من يناير وخدماتهم أمام الوطن تقديرا عاليا : «علينا أن نحيي ونخلد في قلوبنا أجمعين ذكرى شهدائنا الذين جادوا بحياتهم في سبيل الاستقلال والوطن الغالي. وأعتبر أن أذربيجان المستقلة والقوية اليوم هي أكبر ثروة لشعبنا. والفضل الكبير في هذا يعود إلى شهدائنا ومن ضحى بحياتهم من أبناء الوطن. ولا يجوز نسيانه أبدا.»

لقد اتخذ الزعيم الخالد للشعب الأذربيجاني حيدر علييف عددا من الخطوات والقرارات المهمة الرامية إلى تخليد ذكرى شهداء العشرين من يناير. وبمرسوم أصدره الزعيم الخالد بتاريخ الواحد والثلاثين من مارس سنة 1998 تم تأسيس لقب فخري «شهيد العشرين من يناير». وطبقا لهذا المرسوم منح لجميع الشهداء الـ 147 الذين قتلوا خلال الاعتداء العسكري الذي شنته القوات المسلحة السوفييتية السابقة في العشرين من يناير عام 1990 على باكو وعدد من محافظات الجمهورية اللقب الفخري «شهيد العشرين من يناير».

وخلال السنوات الثلاث الأولى التي مضت عن العشرين من يناير لعام 1990 ظلت هذه الأحداث الدموية والشهداء خارج انتباه قادة البلد حينذاك ولم يتجاوز الاهتمام بها نطاق القيل والقال والتصريحات المنمقة فقط. وحصل الشهداء وحادث العشرين من يناير تقديرا حقيقيا إلا بعد عودة الزعيم القومي حيدر علييف إلى مقاليد الحكم. بمبادرة الزعيم القومي أعطى البرلمان في عام 1994 تقديرا قانونيا سياسيا لأحداث العشرين من يناير الدامية. إن هذه السياسة يواصلها الرئيس إلهام علييف أيضا. ووفقا لمرسوم أصدره رئيس الدولة أعيد إنشاء مقبرة الشهداء كمجمع موحد عام 2007.

الشهداء

إن الإنسان إنسان بمهارته
إن القوم قوم بسرائه وضرائه
بجثثهم في رحاب التراب
غرس بذور الحرية الشهداء

إن هذه المقاطع لكاتبها الشاعر الشعبي بختيار وهابزاده قد تعدّ أفضل قيمة شعرية لدور تاريخي للشهداء.

وجادوا بحياتهم في سبيل حرية الوطن. كما لقنوا دروس التفادي للملايين. إن ذكرى أبناء الوطن الباسلين الذين استشهدوا إبان أحداث يناير لعام 1990 عزيزة على قلوب جميع أبناء وطننا.

وفي متناول أيدي القراء قائمة كاملة لشهداء العشرين من يناير. حسب المعلومات الأخيرة المدققة، فقد فقدت أذربيجان خلال أيام يناير السوداء 147 شهيدا. لأن الجيش ارتكب أعمال الإبادة والقتل ليس فقط في باكو فحسب، بل في لنكران ونفطجالا أيضا. وكان بين القتلى ممثلون لسائر القوميات والشعوب إلى جانب الأذربيجانيين.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

ГАРБАЧОВ

باكو، في الثاني والعشرين من يناير لسنة 1990. وفي إحدى أعلى نقاط العاصمة (كان يسمى آنذاك «متنزه «داغ أوسطو» الجبلي» تم حفر مدافن للشهداء. واصطُفت توابيت الشهداء على ساحة «ازادليق» (الحرية) الحالية التي كانت مكتظة بالناس. وكما يبدو من الصور الفوتوغرافية التي تعكس تلك اللحظات أن الملايين كانوا في وداع الشهداء.

وكانت هذه مراسم تشييع الجنازة التي لم يكن لها مثيل في تاريخ أذربيجان حتى ذلك الحين.

وكان اختيار مكان مناسب لمقبرة الشهداء أمرا يهم الجميع بصفته أمرا بالغ الأهمية أيضا. وكانت هناك ثلاثة أماكن مقترح بها: حديقة ساحل الحالية وحديقة ايليج آنذاك وحديقة «داغ أوسطو». وكانت كل المقترحات الثلاثة والمبادرات مطروحة من قبل الشعب. ونوقشت هذه المسألة في مظاهرة نظمت قبالة مقر اللجنة المركزية السابقة بحضور المثقفين ورجالات الدولة والمجتمع المرموقين. واجمعوا على ضرورة دفن الشهداء في أبرز مكان للمدينة. وكانت حديقة «داغ أوسطو» أنسب مكان لدفنهم. وكان هذا المكان يقع في أعلى نقطة بباكو وتعني علوا رمزيا. ومن جهة أخرى، كان قد دفن فيه حينذاك ضحايا المجزرة الجماعية المرتكبة من قبل الأرمن سنة 1918. فان تلك المقبرة المسماة آنذاك بمقبرة «جمبره كاند» جعلت عاليها سافلها فيما بعد من جانب النظام السوفييتي. إن دفن شهداء العشرين من يناير في مثل هذا المكان كان يعدّ من الأنسب من حيث إحياء الذاكرة التاريخية أيضا.

...ويقترب سيل من الناس من المقبرة. وتوضع الجنازات على الأرض من الأكتاف. وها هي لحظات الوداع. وآلام وأوجاع الناس ومشاعرهم تتجسد في الصور. والكلمات عاجزة عن التعبير. وقرنفلات هنا تسترعي الانتباه. وفي ذلك اليوم وكذلك في كل عام في العشرين من يناير توضع على مقابر الشهداء باقات من القرنفل. وهذا من خيار الشعب وله معنى رمزي. إذ أن القرنفل في لون الدم .

يوم الوداع

وتوجد في تاريخ كل شعب صفحاتها المأساوية والبطولية. لكن هاتين السمتين قلما تنطبقان. إن العشرين من يناير مثل هذه الصفحات لتاريخ أذربيجان بالذات. وامتحِن الشعب في ذلك اليوم امتحانا صعبا وتجاوز هذا الاختبار بشرف. كما أن المأساة وحدت الناس ولمّت شمل الشعب. قد ودعت باكو شهداءها إلى مثواهم الأخير وسط حشد جماهيري كبير لم يسبق له مثيل وعلى أكتاف أبناء الوطن وذلك دون أن يلتفتوا إلى البنادق والمدافع المسددة صوبهم ويتخوفوا في أي مواجهة قادمة من خطر محدق. كلما كان موكب مواراة الشهداء الثرى مشهدا مؤلما كلما اكتسب طابعا مشرفا للشعب.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

إن العشرين من يناير ليست مأساة شخص بعينه، بل مأساة مجتمع بأسره. وكل من فُقد في تلك الليلة البائسة هو من أبناء ذلك الشعب الذي يحزن من أجله ويفخر به.

وبمرور الوقت، تتغير النظرة إلى هذه الأحداث. فلا يذكر الشعب الأذربيجاني العشرين من يناير بأنه يوم للحزن فحسب، بل يوم للفخر والعزة أيضا.

إن وصول كل من وزير الدفاع السوفيتي يازوف ووزير الداخلية السوفيتي باكاتين إلى باكو للاستعداد لتنفيذ هذه الحملة العسكرية يدل على مدى نطاق هذه المجزرة الدامية».

وقد تم نشر عشرات الآلاف من جنود الجيش السوفيتي والقوات الداخلية في باكو وضواحيها عشية الأحداث حاملين معهم روح الكراهية ضد الشعب الأذربيجاني. وطبقا لبعض المعلومات، فقد وصل عددهم 65 ألف جندي. لقد تم نقل عائلات العسكريين الروس من المدينة وتفريغ المستشفيات. وكل هذا كان ينبئ بالاستعداد لتدخل عسكري واسع النطاق في باكو.

وجاء في تقرير أعدته منظمة «شيت» المعنية بتقصي أحداث العشرين من يناير ما يلي:

« لقد تم قتل الناس بمنتهى الوحشية من مسافة قريبة. وعلى سبيل المثال، تم قتل ي. ميروفيتش بواحدة وعشرين طلقة نارية، ود. خانمحمدوفا بأكثر من عشر طلقات نارية، ور. رستاموف بـ23 طلقة نارية، وأطلقت النيران على المستشفيات وسيارات الإسعاف، وقتل الأطباء والطبيبات والممرضات وتم طعن الناس وقتلها بحربة البندقية. ومن بين هؤلاء أيضا رجل يدعي ب.يفيمتسيف فقد البصر كلياً في كلتا عينيه. كما استخدمت رصاصات من عيار 5.45 ملم أطلقوها من رشاشات «كلاشنكوف». وكان من بين القتلى أطفال، ونساء وشيوخ ومعوقون».

وبين يدي القارئ بعض الإحصائيات حول يناير الأسود:

عدد الشهداء – 147 شهيدا

عدد الجرحى – 744 جريحا

عدد المعتقلين ظلما – 841 معتقلا

وكان من بين الجرحى 25 امرأة و20 طفلا. وأصيب بعضهم بعاهات مستديمة.

إن هذه الوقائع وغيرها تدل على أن قوة كبيرة من الجيش السوفيتي والقوات الخاصة والقوات الداخلية استولت على العاصمة الأذربيجانية باكو بمنتهى الوحشية والقسوة.

إن الطموحات الاستعمارية والرغبة في وأد روح الحرية للشعب وسط بحر من الدم وكذلك الخطط الماكرة لأعداء أذربيجان أدت إلى النيل من رغبات العديد من الشباب. فتألم الآباء والأمهات حسرة على أولادهم وترملت النساء وتيتم الأطفال.

إحصائيات دموية

تعد مأساة العشرين من يناير جريمة لم يسبق لها مثيل ارتكبتها القيادة السوفيتية داخل دولة بعد الحرب العالمية الثانية، وذلك من حيث نطاقها وطبيعتها وجوهرها. وبعد هذه الأحداث أي في شهر نوفمبر عام 1990 صرح الزعيم القومي حيدر علييف في كلمته التي ألقاها في جلسة المجلس الأعلى لجمهورية ناختشفان ذات الحكم الذاتي قائلا: «اعتبر أن هذه المأساة التي حدثت في ليلة العشرين من يناير نتيجة لجريمة كبرى ارتكبتها القيادة السياسية السوفيتية وارتكبها جورباتشوف شخصيا جراء توجهاته الديكتاتورية وكذلك هي نتيجة لجريمة وخيانة القيادات الأذربيجانية للشعب. وأنا على قناعة بأن الاتحاد السوفيتي بعد انتهاء الحرب الوطنية العظمى لم يشهد داخلها مثل هذه المجزرة الدامية...

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI

جريدة «سَحَر» فرع صحيفة «كومينيست»، ولو كان ببالغ الصعوبة، من إصدار عدد جديد في ظل الرقابة الشديدة.

وكان من المشكلة وصول وسائل الإعلام الأجنبية الى أقاصي الدولة السوفييتية حينذاك. والعالم بات غافلا عما يجري في أذربيجان في أيام يناير هذه، ومدى وحشية القتل والإبادة التي تعرض لها السكان المدنيون لغاية قطع هذا الحصار الإعلامي الابن الكبير للشعب الأذربيجاني الشخصية العبقرية حيدر علييف الذي كان يسكن موسكو في وضع منعزل في حين جريان هذه الأحداث. في الواحد والعشرين من يناير جاء الزعيم الخالد الى المندوبية الدائمة لأذربيجان في موسكو واضعا حياتهم أمام الخطر وأدلى بتصريح حول الأحداث الدموية المرتكبة في باكو. إن تصريحه الذي أدان فيه هذه الجريمة واتهم المسئولين وأعلن أسماءهم نشر بسرعة الرعد الحقيقة المتعلقة بمصيبة الشعب الأذربيجاني في العالم.

وجاء في التصريح: «أمس تناهت الأنباء إليّ عما جرى في أذربيجان. وبالتأكيد كان من المستحيل علي أن أسكت أمام هذا الحادث. قبل كل شيء قصدت هنا لأبلغ تعزيتي ومواساتي جميع أبناء الشعب الأذربيجاني، في جزء صغير لأذربيجان هنا أي في الممثلية الدائمة في موسكو وذلك بمناسبة هذه المأساة التي راحت أرواح الكثير من الناس. ثانيا، كان في ودي أن أعرب عن موقفي من هذه المسألة. فيما يتعلق بالأحداث الجارية في اذربيجان فأصفها بالأحداث التي تخالف القانون والديمقراطية والإنسانية ومبادئ بناء دولة مدنية تجري في بلدنا.»

وأصبح هذا التصريح الذي أدلى به حيدر علييف أول خطوة مهمة في اتجاه اختراق الحصار الإعلامي حول أذربيجان. وبلغ هذا الخبر أذربيجان ايضا حيث أثار حماسة الشعب وعزز ثقته. إن جسارة الزعيم الخالد والنموذج الذي شجع النواب المشبعين بالروح الوطني في السوفييت الأعلى الأذربيجاني وانعقد جلسة طارئة للسوفييت الأعلى بإصرارهم بعد عدة أيام مضت من الأحداث الدموية. فبدأ بالتدريج رفع الحصار الإعلامي المفروض على أذربيجان.

تم تفجير وحدة تزويد الطاقة لمحطة التلفزيون المركزي جراء عملية نظمتها مجموعة «آلفا» للجنة الأمن الحكومية للاتحاد السوفييتي ولجنة الأمن الحكومية لأذربيجان في الساعة 19:27 في التاسع عشر من يناير. ليلة هذا اليوم وقعت الأحداث المذكورة. مع بزوغ خيوط الفجر لليوم التالي قام سكان باكو يتحشدون إلى الشوارع. إن المشاهد المروعة التي شاهدوها في دوار «العشرين من يناير» وما حولها كانت تهزهم. إن الحافلات والشاحنات والسيارات المشهمة من قبل الدبابات وآثار الدماء كانت تدل على حدوث مأساة مروعة. وكانت الشوارع والساحات المركزية للمدينة محاطة بالدبابات والعسكريين المسلحين بالبنادق الآلية والرشاشات. بثت محطة الراديو المركزية بصوت مذيع مجهول في الساعة السابعة صباح اليوم الواحد والعشرين من يناير ما يلي: أصدر رئيس مجلس رئاسة السوفييت الأعلى للاتحاد السوفييتي ميخائيل جورباتشوف مرسوما حول إعلان حالة الطوارئ في باكو...

في حين إعلان هذا الخبر كان قد قتل وأصيب مئات الناس وأصيبوا. كانت المستشفيات والمشارح بالجرحى وجثث القتلى. لكن أذربيجان لم تعلم هذا بعد.

ونقص المعلومات نال مناله، وكانت الشائعات المختلفة تتناقل في المدينة: قتل آلاف شخص وألقيت الجثث الى البحر ليلة الحادث.

والناس كانوا يتصفحون على موجات الراديو آملين في سماع كلمة ما. لكنه كان يفشل بسبب إخلال موجات كل المحطات الإذاعية الأجنبية التي كانت تبث برامجها باللغتين الأذربيجانية والروسية.

ومعظم الصور الفوتوغرافية التي تعكس مجزرة العشرين من يناير والعدوان العسكري للجيش السوفييتي على باكو والعواقب الوخيمة لعملياتها العقابية في اللونين الأبيض والأسود. وهذا قد يكون من الغريب للذين لم يشهدوا هذه الفترة. وما كان الناس يتمتعون بالامكانيات الفنية الحالية قبل هذا بـ25 عاما. وقليل من الناس كانوا يملكون آلة التصوير الفوتوغرافي. وما كان العسكريون يسمحون مراسلين مصورين قل عددهم بالدخول الى مكان الحادث. والجرائد توقفت صدورها. بعد عدة أيام من المأساة تمكنت

49-39
ABA

حصار إعلامي

وكانت سيناريو أحداث العشرين من يناير تضم خطة فرض الحصار الإعلامي على أذربيجان لمنع وصول أخبار عن عملية العقاب المخططة تنفيذها في باكو من قبل القيادة السوفييتية الى أسماع المجتمع العالمي أيضا. وكان الهدف الآخر من الحصار هو منع السكان من معرفة إعلان حالة الطوارئ في باكو ودخول الجيش الى المدينة وذلك لتسهيل عملية العقاب وإراقة المزيد من الدماء، وتخويف السكان وترويعهم من جهة أخرى.

ŞƏHİDLƏR
XİYABANI
20
YANVAR

عشر من يناير أصدر رئيس السوفييت الأعلى للاتحاد السوفييتي ميخائيل جورباتشوف قرارا بشأن إعلان حالة الطوارئ في إقليم قاراباغ الجبلية ذي الحكم الذاتي وبعض المحافظات الأخرى. وكان القرار يقترح للهيئة الرئاسية للسوفييت الأعلى لجمهورية أذربيجان الاشتراكية السوفييتية بفرض ساعة منع التجوال في مدينتي باكو وكنجه وغيرهما من المناطق السكنية. كان الكثير غافلين حينذاك عما يحدث والى أين تسير الأحداث. بالتأكيد، لم يكن في استطاعتهم معرفة ذلك. إذ أن آلة الاستفزازات كانت في تدبيرها...

التاسع عشر من يناير لعام 1990. كانت تتناقل في باكو أنباء مرعبة تدعى أن وحدات الجيش ستدخل المدينة في هذه الليلة. ونصبت «مشانق» رمزية في ساحة المظاهرات أمام مبنى اللجنة المركزية. وفرغت الشوارع في المساء وأغلقت محلات قبل موعدها. وكانت مكبرات الصوت التي تم تركيبها على السيارات المجهولة الهوية في الطرق تناشد الناس الى التحرك اتجاه «المتاريس» التي وضعت في البوابة الشمالية للعاصمة – دوار « العشرين من يناير » الحالية.

والأهالي أمام شاشات التلفزيون كانوا في انتظار خبر جديد. بغتة توقف البث على الشاشة وسكتت موجات إذاعات. هبّ الناس الغافلون عما يجري إلى منطقة دوار « لعشرين من يناير ». توجهوا لوقف تحرك وحدات الجيش ومنع دخولها الى باكو.

في العشرين من يناير لعام 1990، تمام الساعة الثانية عشرة ليلا. بدأت وحدات الجيش (يمكن تسميتها بوحدات العقاب أيضا) تتوغل في باكو من خمسة اتجاهات. وبدأ سماع دوي طلقات وتطاير طلقات مضيئة فوق رؤوس الناس. وشرعت الدبابات والمدرعات في الشوارع تطلق النيران على السكان المدنيين العزل بلا هوادة. وتبدأ وحدات الجيش تتحرك نحو عمق المدينة...

وشهدت الأماكن الواقعة حول دوار « العشرين من يناير » الحالية أكبر حمامة الدم. بشكل عام، في الساعات الأولى من عملية العقاب قتل وأصيب مئات السكان المسالمين.

نوفمبر عام 1988. ازدادت حدة التوتر وتعمقت الأزمة الاجتماعية السياسية في أذربيجان نتيجة انقياد موقف الكرملين على رأسها ميخائيل جورباتشوف إلى الجانب الأرميني ورضوخ قيادة الجمهورية لإرادة موسكو. إن تدمير غابة «طوبخانه» بالقرب من مدينة شوشا على يدي الأرمن، وطرد الأذربيجانيين من أرمينيا بشكل جماعي أثار حفيظة الشعب. في السابع عشر من نوفمبر بدأت مظاهرات حاشدة احتجاجية في الساحة المركزية بباكو. واستمرت المظاهرات بدون انقطاع مع تدفق الناس بحشود كبيرة إلى الساحات ليلا ونهارا.

ديسمبر عام 1988. تم قمع المظاهرات وحركة الميدان في ليلة 4-5 ديسمبر.

عام 1989. بقرار السوفييت الأعلى للاتحاد السوفييتي أنشئت لجنة إدارية خاصة في إقليم قاراباغ الجبلية ذي الحكم الذاتي. تم إخراج إدارة الإقليم من سيطرة أذربيجان بالتدريج. وسيطرت الجبهة الشعبية على السلطة في بعض المناطق. وتم قطع أسلاك الحدود بين ناختشفان وإيران.

ويبدو بشكل واضح وجلاء عند النظر إلى سير الأحداث التالي أنها كانت تدبر حسب من مركز واحد وفق السيناريو الجاهز. رغم عدم وجود أذربيجاني واحد في أرمينيا كان يستمر الأرمن في العيش بباكو مما كان يزيد احتمال وقوع استفزازات على الأسس القومية. من جهة أخرى، كانت الأزمة السياسية في البلد تقترب من أوجها. إن الذين سعوا إلى معاقبة أذربيجان كانوا يهيئون أرضية لذلك. فالعاصمة باكو كانت تقترب شيئا فشيئا من وقوع حادث العشرين من يناير.

يناير عام 1990. في أوائل شهر يناير أرسلت إلى باكو وحدات الجيش المختلفة والآليات العسكرية بأمر من الكرملين. في الثالث عشر من يناير قتل الأرمن أذربيجانيين في باكو. في اليومين التاليين وقع حادث استفزازي آخر يدعى «مذابح أرمن». لم يتدخل عسكريون محتشدون في باكو ولا أجهزة الأمن في الأحداث، وكانوا يكتفون بالمراقبة فقط. في الخامس

786

قبل 25 عاما كانت تتقاطع كل الطرق للعاصمة بمعنى رمزي هنا في دوار « العشرين من يناير ». وكان يوجد هنا في يناير لعام 1990 تمثال «الجيش الأحمر الحادي عشر»، ذلك الجيش الذي كان جنوده يعرضون السكان الأبرياء العزل وابلا من النيران ودهسوا الناس تحت جنازير دباباتهم وطئوا السيارات أمام هذا التمثال والشوارع المحاطة به بالذات. وسترون في الصفحات التالية لهذا الكتاب الألبوم صورا فوتوغرافية تعكس هذه الأعمال الوحشية.

ولا يمكن وصف مأساة العشرين من يناير بالحادث الذي وقع خلال وقت قصير. لذا ينبغي العودة إلى السنوات الماضية القليلة. متى ومن أين يبدأ الطريق المؤدي إلى العشرين من يناير؟ ما هو السبب الذي حث الناس على التدفق إلى الساحات والشوارع وبالتالي على وضع «متاريس» في منافذ المدينة؟ ولماذا عيل صبر الشعب ؟

هذا وينبع كل ذلك من الأحداث الجارية في منطقة قاراباغ الجبلية لأذربيجان وما حولها في أواخر الثمانينيات للقرن الماضي. إن دعم قيادة الكرملين للأعمال الانفصالية الأرمينية في هذه المنطقة وترويجه لها، عجز رئاسة الجمهورية وموقفها المعادي للمصلحة الوطنية وتقاعسها أوقعت الشعب في الحيرة والاضطراب. بعد ذلك بدأت عملية طرد الأذربيجانيين من أرمينيا بالقوة. ودخلت الحركة الانفصالية في قاراباغ الجبلية إلى المرحلة العلنية. وكانت السلطة المركزية تتخذ خطوات هادفة إلى فصل الإقليم السابق عن إدارة أذربيجان، بدلا من وجوب قيامها بالحيلولة دون تلك الحركة. فكانت أذربيجان تزداد عزلة.

لننظر إلى تواريخ قصيرة للأحداث الجارية في تلك الفترة.

عام 1987. بدأ التنظيم الأرميني المتطرف المدعى بـ»كرونك» المؤسس في قاراباغ الجبلية يردد هتافات مطالبة لفصل الإقليم عن أذربيجان وضمه بأرمينيا. وبدأ تنظيم مظاهراته الأولى ضد الأذربيجانيين في الإقليم.

يناير عام 1988. بدأت عملية طرد الأذربيجانيين من أرمينيا. وتدفقت أول موجة من اللاجئين إلى أذربيجان.

فبراير عام 1988. توجه السوفييت الأعلى للإقليم ذي الحكم الذاتي السابق بطلب إلى السوفييت الأعلى للاتحاد السوفييتي بشأن النظر إلى مسألة وضع قانوني لإقليم قاراباغ الجبلية ذي الحكم الذاتي. وارتكبت الهيئات المخابراتية للاتحاد السوفييتي وأرمينيا أحداث سومغايت بغرض تهيئة أرضية لتنفيذ مخططاتها البغيضة ولتشويه سمعة أذربيجان.

الطريق المؤدي إلى العشرين من يناير

بعد أيام يناير المأساوية لعام 1990 ظهرت على خريطة باكو عناوين جديدة كثيرة. ودوار « العشرين من يناير » اسم أطلق على تقاطع الطرق الموجود في أثخن نقطة قد شهدت تلك الأحداث الدموية. كما سميت محطة ميترو أنفاق هنا بـ» العشرين من يناير ». وينصب بالقرب من الطريق مجمع تمثال تذكاري إحياء لليوم العشرين من يناير.

مقدمة

الأيام تمضي وعجلة الزمان تدور والأجيال تتغير، والأحداث الجارية في حياة الشعب تتحول إلى تاريخ. وبعضها يطويه النسيان بينما يسجل بعضها في الذاكرة الدموية إلى الأبد.

من الذي يتصفح التاريخ الحديث لأذربيجان ليتوقف مطلقا عند صفحة العشرين من يناير منه. وهذا اليوم يحتل مكانا مميزا في ذاكرة الملايين. يسمونه بشكل مجازي بالصفحة الدموية والشريفة لتاريخ أذربيجان.

يفصلنا 25 عاما عن العشرين من يناير لعام 1990. إن الزمن القادر على معالجة كل الجروح لا يستطيع أن يشفي آلام وأحزان العشرين من يناير عند الشعب. إن كل شخص ابتداء من التلميذ الذي يدرس حروف الأبجدية إلى الناس المسنين الذين ضعفت ذاكرتهم يمكنهم أن يردوا بدون تردد على السؤال المتعلق باليوم العشرين من يناير.

نعلم ولم ننس. أما العالم فماذا يعلم عن «العشرين من يناير» للشعب الأذربيجاني، هل يتذكر ما حدث في العاصمة الأذربيجانية باكو قبل هذا بـ 25 عاما ؟

هذه النشرة التي هي في متناول أيدينا هي كتاب إرشادي يحتوى على مئات الصور الفوتوغرافية التي تعكس مدى خطورة مأساة العشرين من يناير ومصائب الشعب الأذربيجاني. جثث بشرية متناثرة ومتراكمة قتلت بالنيران ودهست تحت جنازير الدبابات في جانب، وناس معاقون ومصابون بالجروح الشديدة في جانب آخر... رغم مرور 25 عاما على هذا الوقت، فلا يمكن النظر في هذه الصور الفوتوغرافية بالأبيض والأسود بلا حزن.

وملايين من الأطفال قد ولدوا في أذربيجان بعد العشرين من يناير لعام 1990. وهذا كتاب إرشادي لهم أيضا.

كما أن هذه النشرة المصورة كتاب إرشادي للمجتمع العالمي الذي كرم ميخائيل جورباتشوف بجائزة النوبل للسلام وهو المسئول الرئيسي عن مجزرة جماعية مرتكبة في باكو، والذي أمر بإطلاق وابل من الرصاص على الناس المسالمين الأبرياء.

ودوي طلقات النيران التي أطلقت في ليلة التاسع عشر والعشرين من يناير لعام 1990 وعواء محركات الدبابات التي داهمت المدينة في تلك اللحظة لا تزال عالقة في مخيلات الناس. وتتجسد لحظات الأحداث الرهيبة كشريط سينمائي أمام أعين الشهود العيان.

أسفرت هذه الأحداث الدموية عن قتل 147 شخصا وإصابة 638 آخرين. وهذا الكتاب - الألبوم وثيقة اتهام مرتكبي تلك الجريمة. وكان هؤلاء الأشخاص الذين قتلوا بلا هوادة يطلبون العدالة. وضحوا بحياتهم في سبيل حرية وطنهم ومستقبله. والأولاد فقدوا آباءهم والآباء فقدوا أولادهم وقتل الإخوة والأخوات والأزواج. وهذه النشرة المصورة كتاب تذكاري لـ147 شهيدا وأقربائهم.

كانت الإمبراطورية الروسية تسعى بهذه الأعمال العقابية إلى تخويف الشعب وقمع روحه للحرية في الدماء. لكنه لم يحقق مآربه. وجرت للشهداء مراسم تشييع حيث حملت جثامينهم الطاهرة على أكتاف الملايين من أبناء الوطن المحتشدين في الساحات. وباكو المحاطة بجنود الإمبراطورية المدجّجين بالأسلحة شهدت في ذلك اليوم حشدا كبيرا لم يسبق له مثيل. وهذا الكتاب الألبوم صفحة من صفحات الملحمة المشرفة والجديرة للشعب الأذربيجاني.

الأعوام تمضي، والأجيال تتغير، أما الكتاب فهو باق. إن النشرة المصورة التي أعدتها وكالة أذرتاج مع قسم الشئون الاجتماعية السياسية لديوان رئيس الجمهورية الأذربيجانية تحت عنوان « العشرين من يناير : صفحة دموية ومشرفة لتاريخنا» كتاب إرشادي للأجيال القادمة.

أنظروا وتذكروا ولا تنسوا...

«العشرون من يناير لعام 1990 صفحة سوداء وأكثر مأسوية من جهة وصفحة للمآثر والشجاعة في تاريخ الشعب الأذربيجاني من جهة أخرى. كلما نبتعد عن تلك الأيام كلما ندرك مدى أهميتها في تاريخ الشعب الأذربيجاني. لعل الأجيال القادمة تعطيها تقييما أصح. لكن الحقيقة هي أن العشرين من يناير لعام 1990 كانت انطلاقة جديدة ومنحى جديدا في حياة الشعب الأذربيجاني» – **حيدر علييف.**

«لن ينسى الشعب الأذربيجاني هذا اليوم ويجب الاستمرار في إحياء هذا اليوم في المستقبل أيضا. علينا أن نخلد دائما في قلوبنا ذكرى جميع شهدائنا الذين استشهدوا في سبيل الحرية والاستقلال والوطن. أعتقد أن أذربيجان المستقلة والمقتدرة حاليا أكبر ثروة حصل عليها شعبنا. وقدم شهداؤنا والناس الذين ضحوا بأنفسهم إسهاما كبيرا في هذا العمل. وينبغي ألا ينسى هذا أبدا» – **الرئيس إلهام علييف.**

صفحة دامية ومجيدة لتاريخنا

